

ФИНАЛНИ НАЦРТ (16.11.2015.)

У сврху израде Нацрта Стратегије у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији, реализована је Јавна расправа у периоду септембар-октобар 2015. којом су обухваћени следећи градови: Београд, Суботица, Пријеполје, Нова Варош, Тутин, Нови Пазар, Ниш, Зрењанин, Крагујевац, Крушевац, Нови Сад. Учесће је узело 392 запослених у различитим ресорима и 161 ученик/ца (укупно 553 особе). Нацрт је био доступан за достављање коментара заинтересоване и стручне јавности путем интернета у периоду 04-11. новембар 2015.

НАЦРТ СТРАТЕГИЈЕ У ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАЊА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ (2016-2020. год.)

Ауторке:

Биљана Лајовић
Смиљана Грујић
Гордана Меденица
Др Љиљана Богавац
Др Станислава Оташевић
Душица Попадић
Сњежана Мрше

САДРЖАЈ

Увод

1. Полазне основе
2. Дефиниције основних појмова
 - Дефиниција детета
 - Дефиниција сексуалног злостављања деце
3. Визија и принципи Стратегије
 - Визија
 - Основни принципи
4. Опис и анализа стања
 - Демографски подаци о деци у Републици Србији
 - Подаци образовно-васпитног система о насиљу над децом
 - Подаци о пријављеним случајевима сексуалног злостављања деце у Републици Србији
 - Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије
 - Искуство Заштитника грађана Републике Србије
 - Статистички подаци и анализа Инцест Траума Центра – Београд
5. Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији
 - Циљеви, основни резултати и осврт на контекст
 - Препоруке у сфери образовања
6. Законски оквир
7. Заштита деце од насиља у Републици Србији
 - Национални институционални механизми
 - Образовање као секторски механизам за спречавање сексуалног злостављања деце
 - Домаће и међународне невладине организације
8. Спречавање сексуалног злостављања деце
 - Појам примарне, секундарне и терцијарне превенције
 - Ефективни превентивни програми и вредносни оквир Стратегије
 - Појам ефективног превентивног програма
 - Вредносни оквир Стратегије
 - Мултисекторски приступ превенцији
 - Повезаност превенције и заштите
 - Приоритетни задаци
 - Циљеви Стратегије за спречавање сексуалног злостављања деце
 - Општи и специфични циљеви
 - Општи циљ
 - Специфични циљеви и мере за њихово остваривање
 - Праћење и евалуација реализације циљева
9. Одговорне установе и организације
10. Извори финансирања и трошкови реализације Стратегије
11. Израда Акционог плана Стратегије

Увод

1. Полазне основе

Злостављање деце је друштвени проблем који постоји у свим друштвима, свим културама и свим регионима света. Милиони деце свакодневно су изложени злостављању. Злостављање деце представља грубо кршење права детета, које изазива патњу детета, озбиљно угрожава развој, добробит, па и сам живот детета, а ефекти су озбиљни и дуготрајни.

У Републици Србији превенција и сузбијање сексуалног злостављања деце регулисани су и спроводе се кроз више законских и стратешких докумената, који се ослањају на недовољну истраживачку грађу, недовољне и не увек транспарентне податке. Валидни подаци о преваленци сексуалног насиља над децом у Републици Србији по први пут су добијени 2015. године, у оквиру прве Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар – Београд). Национална студија представља прво системско истраживање сексуалног злостављања деце, које обухвата, поред података о учесталости сексуалног злостављања деце и испитивање ставова деце, младих, и родитеља о сексуалном злостављању. Национална студија истовремено информисе општу и стручну јавност о распрострањености сексуалног злостављања деце и његовим карактеристикама као феномена који је у нашој средини још увек недовољно препознат.

У Републици Србији не постоји јединствен систем евидентирања и праћења овог друштвеног проблема, а институције чији је задатак да се баве овим проблемом користе различите параметре за сагледавање и регистровање сексуалног злостављања деце, што чини поређење и употребу података сложеним.

Уз то, до сада су развијени бројни национални документи који се тичу најпре заштите детета од различитих видова насиља, док је спречавање сексуалног злостављања деце најмање практикована област. Препознаје се да се превенција у друштву још увек не разуме као озбиљна мера не само у циљу подизања свести јавности, већ и као мера у циљу сузбијања сексуалног насиља, дакле интервентна мера. Њени начини практичне реализације су непознаница и захтевају дефинисање, учење ове области и улагање у исту, као и правну обавезност примене.

Као природно место у оквиру којег се одвија раст и развој деце и ученика/ца, васпитно-образовни систем је прво место где је неопходно системским решењима спречавати сексуално злостављање деце. У том циљу, доноси се Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији као прва стратегија у земљи са овим циљем.

Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту Стратегија) ослања се на постојеће међународне и националне документе. Сексуално насиље је један вид родно заснованог насиља и дефинише као злочин из мржње.

Право на заштиту од свих облика насиља представља основно право сваког детета утврђено Конвенцијом о правима детета и другим документима Уједињених нација, Савета Европе и осталих међународних организација, које је држава Србија ратификовала као чланица ових организација.

Потврђивањем (ратификовањем) Конвенције о правима детета (у даљем тексту: Конвенција) наша земља је, 1990. године, преузела обавезу да предузима мере за спречавање злостављања деце и да обезбеди заштиту детета од свих облика насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини. Србија је преузела обавезе које проистичу из Конвенције у оквиру које су дате посебне одредбе о правима детета које се односе на физички, психички и морални интегритет: заштита детета од физичког и менталног злостављања, злоупотребе и занемаривања (члан 19), заштита од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (члан 34), отмице и трговине децом (члан 35), свих других облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити (члан 36), нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37). Такође, одредбом члана 39. Конвенције, одређена је обавеза државе да обезбеди мере подршке за физички и психички опоравак детета које је преживело насиље и његову социјалну реинтеграцију.

2002. године ратификован је Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима, чиме је Република Србија преузела обавезе које проистичу из ових протокола.

Посебан значај има Општи коментар Комитета за права детета бр. 13 - Право детета на заштиту од насиља¹

- Члан 19. Конвенције о правима детета прописује: “Државе чланице ће предузети све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету“. Формулација „ће предузети“ је израз „који не оставља слободног простора за поступање по нахођењу државе...већ су државе под строгим обавезом да предузму „све одговарајуће мере“ да остваре право детета на заштиту од насиља².
- Одговарајуће мере обухватају и правне и то на свим нивоима и у свим областима, укључујући и буџет и прописе за извршење и спровођење. „Оне обухватају националне, покрајинске и општинске законе и све релевантне прописе којима се дефинишу оквири, системи, механизми и улоге и одговорности одређених агенција и надлежних службеника“³.
- Неке од мера које државе, по оцени Комитета, морају неодложно увести су

¹ усвојен 10.04.2011. године

² тачка 37

³ тачка 40

- обезбеђивање заштите деце жртава и сведока и ефикасан приступ правној заштити и одштети,
 - обезбеђивање адекватне заштите деце у вези са медијима и информационим и комуникационим технологијама, и
 - адекватно распоређивање средстава за спровођење прописа и мера за заустављање насиља над децом.⁴
- Комитет инсистира на обавези државе да успостави
- „безбедне, јасно објављене, поверљиве и доступне механизме подршке за децу и њихове представнике и остале како би пријавили насиље на децом⁵,
 - систем истраживања случајева насиља који је „заснован на правима детета и окренут је детету јер процедуре истраживања које су строге али окренуте детету помоћи ће да се осигура да је насиље тачно идентификовано и помаже у пружању доказа за административне, цивилне поступке, поступке заштите и кривичне поступке“⁶,
 - систем истраживања „који избегава да излаже дете даљем повређивању кроз поступак истраживања“⁷,
 - систем праћења детета у коме је јасно ко има одговорност за дете и породицу, циљеви сваког поступка, детаљи, рокови, механизми ревизије итд.⁸
- Комитет предлаже држава чланицама усвајање националног оквира заштите детета од насиља који је заснован на приступу окренутом детету, уважавању родне димензије насиља над децом, одговорности, превенцији, примарној улози породице у заштити детета, разумевању фактора ризика, отпорности и заштитних фактора, посебној пажњи деци у потенцијално рањивим ситуацијама. Национални оквир мора имати основ у добрим финансијским и другим ресурсима и садржати функционалне механизме координације⁹.

Република Србија је ратификовала 2010. године Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, донету 2007. год. (Ланзарот Конвенција). У Поглављу II ове Конвенције - „Превентивне мере“ (чланови 5, 6, 8, 9. и 12.) и Поглављу IV – Заштита и мере пружања помоћи (члан 12.) дате су смернице за превенцију и заштиту деце од сексуалног злостављања које обавезују чланице потписнице да предузму законске и друге мере у њиховој реализацији.

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици која је донета 2011. године, а Република Србија ју је ратификовала 2013. године, у Поглављу II – Интегрисање политика и прикупљање података (члан 11.) и Поглављу III (члан 13. и 14.), такође

⁴ тачка 41

⁵ тачка 49

⁶ тачка 51

⁷ тачка 51

⁸ тачка 53

⁹ тачка 72

обавезује на прикупљање података и истраживање у области насиља као и подизању свести и образовању из ове области.

Поштовање људских права, а посебно права детета, и искорењивање свих видова насиља над децом, истакнути су и као приоритети Савета Европе на Трећем самиту шефова држава у Варшави и операционализовани у програму "Изградња Европе за децу и са децом".

Стратегија се ослања и на приоритете, захтеве и препоруке Европске уније*.

Посвећеност државе Србије поштовању права и унапређењу положаја деце, а посебно спречавању и заштити деце од злостављања, огледа се и у бројним стратешким документима Владе и законима које је Народна скупштина Републике Србије усвојила, као и у реформским процесима у области социјалне и здравствене заштите, образовања, правосуђа и полиције и другим областима.

У Националном плану акције за децу, који је Савет за права детета израдио, а Влада Републике Србије усвојила 2004. год., и у коме се дефинише општа политика земље према деци за период до 2015. год., заштита деце од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља истакнута је као један од приоритетних циљева.

Када је у питању национални контекст, политика државе према насиљу над децом један од приоритета Националног плана акције за децу (2004-2015. год.) У Националном плану акције за децу, који је Савет за права детета израдио, а Влада Републике Србије усвојила 2004. год., и у којем се дефинише општа политика земље према деци за период до 2015. год., заштита деце од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља истакнута је као један од приоритетних циљева.

Крајем 2007. године, Савет за права детета Владе Републике Србије формирао је Радну групу са задатком да изради Нацрт Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља. Израдом и усвајањем Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља (2008-2015. год.), ("Сл. гласник РС", бр. 122/2008) као једног од важних докумената, издвојени су приоритетни проблеми и утврђена два општа стратешка циља: 1. развој безбедног окружења за раст и развој деце и 2. успостављање националног система превенције и

**EIDHR Strategy Paper; EU guidelines on: HR defenders, Recommendations for Gender-Specific Implementation of the EU Guidelines on Human Rights Defenders; EU guidelines on HR dialogues with third countries, on children and armed conflict; Guidelines on Promoting compliance with International Humanitarian Law; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; EU Treaties (Art. 6, 11.1), ECT (181a and 177.2); Regulation (EC) No 1889/2006; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms((Protocols ETS No. 005, 1 (ETS No. 009), 4 (ETS No. 046), 6 (ETS No. 114), 7 (ETS No. 117), 12 (ETS No. 177), 13 (ETS No. 187, 14 (CETS No.194)); CEDAW - Framework for a human rights approach to women's health.*

заштите деце од свих облика злостављања, занемаривања и искоришћавања, са дефинисањем механизма за мултисекторски приступ овом проблему.

У 2007. години донет је документ под називом Национални миленијумски циљеви развоја у Републици Србији. За сваки глобални Миленијумски циљ, установљено је осам националних циљева, односно задатака који треба да буду достигнути до 2015. године. У оквиру Миленијумског циља 3. који се односи на унапређење родне равноправности и побољшање положаја жена, као један од специфичних циљева постављено је смањивање насиља над женама и децом, с препоруком да се усвоји и спроводи Национални план акције против насиља у свакодневном животу и уведе вођење родно осетљиве статистике о жртвама насиља.

Влада је, по први пут, 2008. године, усвојила Националну стратегију за младе као први корак ка системском решавању положаја младих и један од приоритета Владе и Министарства омладине и спорта. Фебруара 2015, Влада је усвојила нову Националну стратегију за младе (2015 – 2025. год.) која дефинише основне принципе за унапређење друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање права и интереса младих у свим областима, а у којој је један део посвећен и заштити деце и младих од насиља (тачка 4.5. Безбедност младих, Специфични циљ 4: Унапређени програми рада са младима који су жртве насиља).

Поред ових докумената, важно је поменути и: 1. Стратегију за смањење сиромаштва; 2. Стратегију социјалне заштите (2005. год.) која је усмерена ка побољшању социјалног статуса грађана на личном, породичном и ширем социјалном плану; 3. Стратегију превенције и заштите од дискриминације (2013-2018. год.), чији је циљ забрана дискриминације, према лицу односно групи лица с обзиром на његово/њено лично својство, а посебно забрана дискриминације осетљивих друштвених група и деце; 4. Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације Републике Србије (2014-2018. год.).

Стратегија превенције и заштите од дискриминације (2013-2018. год.) представља усаглашен систем мера, услова и инструмената јавне политике које Република Србија треба да спроведе ради спречавања односно смањења свих облика и посебних случајева дискриминације, посебно према одређеним лицима односно групама лица с обзиром на њихово лично својство, међу којима су препозната и деца као једна од осетљивих друштвених група која се налазе у повећаном ризику, са пратећим Акционим планом који је усаглашен са релевантим акционим плановима у процесу преговора Републике Србије о придруживању Европској унији (са преговарачким поглављима 23 и 24). Савет за праћење реализације Акционог плана за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације образован је као повремено радно тело Владе, са задатком да прати напредак у извршењу мера, спровођењу активности, поштовању предвиђених рокова и да благовремено упозорава на изазове у извршењу мера у оквиру реализације Акционог плана.

У циљу остваривања права детета предвиђених Конвенцијом, али и циљева предвиђених Националним планом акције за децу, Влада Републике Србије је 2005. године, усвојила Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања. Дужност је органа да поступају по овом протоколу који пружа смернице за поступање свим пружаоцима услуга који се баве децом и породицом, како би сви заједно могли да раде на заштити деце од злостављања и занемаривања, а у складу са најбољим интересом детета. У складу са Општим протоколом сачињен је низ посебних протокола у којима су разрађени интерни поступци и процедуре у оквиру појединачних установа и то: Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања (2006. год.), Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања (2012. год.), Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.), Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања (2009. год.) и Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања (2009. год.).

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је 2010. године учинило следећи напредак и донело Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, чиме је Посебни протокол у свом ресору подигло на ниво правно обавезујућег акта – прописа.

Усвојен је такође и низ закона чија примена уређује област заштите права детета (Породични закон, Измене Кривичног закона и Законика о кривичном поступку, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о забрани дискриминације, Закон о здравственој заштити, Закон о заштити од дискриминације особа са инвалидитетом, Закон о полицији, Закон о социјалној заштити, Закон о правима пацијената, Закон о здравственом осигурању, Закон о јавном информисању и медијима, Закон о електронским медијима, Закон о оглашавању). У свим овим документима, злостављање деце се појављује као један од приоритетних проблема. Међутим, сексуално злостављање деце се третира само као део проблема насиља над децом.

Значајно је доношење Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, у јавности познатог као „Маријин закон“, који својом упућујућом одредбом везује одредбе за кривична дела против полне слободе. Иако се ради о кривичним делима сексуалног карактера, ванбрачна заједница са малолетним лицем и родоскрвњење нису кривична дела у оквиру ове групе кривичних дела, што захтева мењање „организације“ кривичних дела, а до тада се Закон на ова два кривична дела не примењује. „Маријин закон“ регулише да не постоји застаривање сексуалног деликта над дететом, што је заједничком иницијативом Женске парламентарне мреже и Инцест Траума Центра – Београд постигнуто 2013. године, чиме је Република Србија, после Велике Британије, друга земља у Европи која на овај начин препознаје и уважава дугорочне ефекте трауме код детета и обезбеђује могућност покретања кривичног поступка, а све у циљу опоравка детета.

Република Србија је приступила 2012. године Глобалној алијанси против сексуалног злостављања деце преко интернета. Циљ Алијансе је да се доносиоци одлука широм света успостављањем међународне сарадње уједине у ефикаснијој и ефективнијој идентификацији жртава, повећавању шансе за њихово спашавање и заустављање поновне виктимизације, као и проналажења и процесуирања починилаца. То се постиже активностима на више нивоа, као што су повећавање свести деце и одраслих о ризицима на интернету, смањење доступности материјала на интернету који представља злостављање деце, смањење ревиктимизације деце, обезбеђивање потребне помоћи, подршке и заштите жртава.

Поред законског оквира, у Републици Србији успостављени су и различити механизми за заштиту деце од насиља: Савет за права детета (поново конституисан 2014. године), Заштитник грађана, Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима, ресорна министарства и секторски механизми (Општи и посебни протоколи) који су детаљно описани и у Националној стратегији за превенцију и заштиту деце од насиља.

Влада ради на испуњавању својих обавеза које проистичу из међународних докумената донетих под окриљем Уједињених нација и Савета Европе које је Република Србија ратификовала. Ипак, у Извештају Европске уније о напретку Србије за 2014. годину, наводи се следеће као предмет даљег унапређења:

Поглавље 23

Стр. 80-81, Права жена и родна равноправност – Истанбулска конвенција Савета Европе и „не постоје центри за жртве сексуалног насиља (које финансира држава)“

Стр. 81, Права детета – „Треба изградити нову националну стратегију за спречавање насиља над децом и заштиту деце од насиља“

У оквиру *Акционог плана за Поглавље 23*, скреће се пажња на следеће тачке:

3.6 – Начело недискриминације и положај друштвено рањивих група

3.6.2.24 Анализа постигнутих резултата и идентификација препрека у спровођењу Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од злостављања (2008-2015. год.)

3.6.2.25 Израда новог вишегодишњег стратешког оквира за превенцију и заштиту деце од насиља

3.6.2.26 Израда новог националног програма и надзорних механизма за његово спровођење

3.6.2.27 Унапређење Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања

3.6.2.28 Израда нових посебних протокола и стратегије претпоставки за њихову обавезност у правосудном систему, полицији, образовању, здравству и социјалној заштити

*И даље, у области постизања правде кроз систем који је пријатељски окренут детету**

3.6.2.15 Дефинисање практичних смерница заснованих на применама добре праксе ЕУ и обезбеђење услова за једнообразну примену заштите у циљу заштите деце жртава/сведока у кривичном поступку од секундарне виктимизације

3.6.2.16 Спровођење обуке о заштити деце жртава/сведока у кривичном поступку за припаднике полиције, јавне тужиоце, заменике тужиоца, ЦСР и дистрибуција едукативног материјала у циљу избегавања секундарне виктимизације

3.6.2.21 Увођење пост-трауматског саветовања и подршка за децу жртве/сведоке у кривичном поступку у оквиру службе за помоћ и подршку сведоцима

2. Дефиниције основних појмова

Дефиниција детета

Устав Републике Србије није пружио дефиницију појма дете, нити таква дефиниција постоји у домаћем законодавству. У Уставу стоји да „Лице пунолетством стиче способност да самостално одлучује о својим правима и обавезама. Пунолетство наступа са навршених 18 година. (Члан 37). Због тога што се међународни уговори у Србији непосредно примењују и имају јачу правну снагу од закона, у Републици Србији је у примени дефиниција Конвенције о правима детета Уједињених нација.

Дефиниција детета је дата у Члану 1. Конвенције: „Свака особа испод 18 година сматра се дететом, уколико та старосна граница није према националним законима нижа.“

У односу на ову дефиницију, посматрају се и Породични закон, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о раду, Закон о здравственој заштити и Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом.

Према одредбама члана 64. ст. 1, 3. и 5. Устава Републике Србије ("Службени гласник РС", број 98/06) прокламовано је да деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости. Деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања. Деца млађа од 15 година не могу бити запослена нити, ако су млађа од 18 година могу да раде на пословима штетним по њихово здравље или морал, према члану 66. став 4. Устава.

Закон о основама система образовања и васпитања је донет 2009. године (Сл. гласник РС бр. 72/09, 52/11, 55/13, 35/15 – др. пропис, 68/15), препознаје разлику између појма дете и ученик/ца.

**Концепт постизања правде кроз систем који је пријатељски окренут детету (Child-friendly justice) је међународно преузета обавеза Републике Србије.*

Према кривичном законодавству Републике Србије, постоје три појма: „малолетно лице” обухвата особе од 0 до 18 година; појам „дете” обухвата особе од 0 до 14 година; појам „малолетник” обухвата особе од 14 до 18 година.

Дефиниција сексуалног злостављања деце

У првој Националној студији о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту: Национална студија), коришћена је дефиниција Савета Европе¹⁰ која под сексуалним насиљем над децом подразумева следеће:

а) сексуални однос са дететом које према релевантној регулативи или државном закону није достигло законску доб за сексуалну активност;

б) ступање у сексуалне односе са дететом је урађено: под присилом, коришћењем силе или претње; или је злоупотреба учињена од стране лица којем дете верује, ауторитета или које има утицај над дететом, укључујући и оне унутар породице; злоупотреба је извршена над дететом које се налази у посебно осетљивој ситуацији, с посебним нагласком на менталне и физичке неспособности или зависну позицију.

ц) дечију проституцију и дечију порнографију као нпр.: упошљавање детета у проституцију или узроковање дечије проституције; присиљавање детета на проституцију или стицање добити или на други начин искориштавање детета за такве сврхе; примање накнаде од дечије проституције; израду дечије порнографије; нуђење или чињење доступном дечије порнографије; дистрибуција или преношење дечије порнографије; набављање дечије порнографије за себе или за друго лице; поседовање дечије порнографије; свестан приступ путем информацијских и комуникацијских технологија дечијој порнографији.

Са циљем да обухвати све облике сексуалног насиља над децом, Национална студија је операционализовала дефиницију избором већег броја обележја и дефинисала да присуство сваког појединачног од њих представља сексуално насиље над дететом.

Операционализована обележја дефинисана Националном студијом су следећа и појављују се у поглављу основног упитника за децу и младе где се истражује које насилне сексуалне радње је дете преживело: *Одрасла особа или особа која је више од 2 године старија од детета, тражила је да дете учини једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:*

- *Да је гледа разголићену односно њене полне органе;*
- *Да се дете скине и покаже своје полне органе;*
- *Захтевала да дете додирује њене полне органе;*
- *Да је дете посматра како мастурбира;*
- *Да је дете милује по телу или да она милује дете;*
- *Да дете стане голо пред фотоапарат, камеру или мобилни телефон те особе (или за средњошколке/це, да стане заједно са партнерком/партнером);*
- *Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем;*

- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом (е-маил, Фејсбук и друге друштвене мреже);
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета;
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа;
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом;
- Дала детету алкохол и/или дрогу и тако га приморала на сексуални однос;
- Дала другима алкохол и/или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом;
- Нудила детету новац за сексуални однос;
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама;
- Друго.

3. Визија и принципи Стратегије

Визија

Визија Стратегије у образовању за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту: Стратегија) је да све образовно-васпитне установе у Републици Србији уведу и примењују превентивне програме и мере које омогућавају да свако дете одраста у окружењу безбедном од било ког вида сексуалног насиља.

Основни принципи

У изради Стратегије поштована је суштинска порука Студије генералног секретара Уједињених нација „Насиље над децом“, да ниједан вид насиља над децом није оправдан и да се све врсте насиља над децом могу спречити.

Основни принципи на којима се заснива Стратегија произлазе из вредносног система садржаног у Конвенцији о правима детета и Уставу Републике Србије. То су:

1. Право детета на живот, опстанак и развој;
2. Недискриминација;
3. Најбољи интерес детета;
4. Партиципација детета.

Стратегија се односи на сву децу, без дискриминације, односно, без обзира на породични статус, етничко порекло и било које друге социјалне или индивидуалне карактеристике детета (пол, језик, вероисповест, националност, менталне, физичке или друге специфичности детета и његове породице), а у

пуном складу са Законом о забрани дискриминације и посебном пажњом за заштиту права деце из маргинализованих друштвених група.

Стратегија се односи на децу у свим срединама: у породици (биолошкој, хранитељској, усвојитељској), у установама где деца бораве привремено или трајно (школе, предшколске установе, летовалишта, дневни боравци, школски интернати, домови за децу и друге установе), на улици, спортским или другим приредбама и другим местима где се деца налазе и/или бораве.

Вредносни појам најбољег интереса детета подразумева да интерес детета има предност над интересом родитеља, односно старатеља, установе или заједнице, у ситуацијама када се ови интереси разликују од интереса детета.

Партиципација детета подразумева обезбеђивање услова да деца буду питана, да добију примерене информације и могућност да слободно изразе своје жеље, ставове и мишљење о свим питањима која их се тичу и у свим фазама процеса заштите (међу којима је и предузимање превентивних мера у циљу заштите), и то на начин који одговара њиховом узрасту и развојним могућностима.

4. Опис и анализа стања

1. Демографски подаци о деци у Републици Србији

За основну школу подаци на почетку школске 2014/15

За средњу школу подаци на почетку школске 2013/2014

	Укупно	Ученице (Ж)	Ученици (М)
Основна школа	558869	271875	286994
Средња школа	270356	134092	136264

Процењен број становника Србије према старосним групама и полу на дан 30. јуна 2014.

Старосне групе	Мушко	Женско	Укупно
0-6	238778	224533	463311
7-10	143135	135528	278663
11-14	145233	137219	282452
15-19	193464	182061	375525
	720610	679341	1399951

2. Подаци образовно-васпитног система о насиљу над децом

Истраживање о распрострањености родно заснованог насиља (РЗН) у основним и средњим школама у Србији које је спроведено у децембру 2013. године (у сарадњи Министарства просвете, науке и технолошког развоја, УНИЦЕФ-а, Института за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и

Факултета политичких наука Универзитета у Београду), дало је следеће резултате:

- У основној школи, ученице су најчешће изложене вулгарним покретима као облику РЗН-а 55%, а посебно забрињава и то да се изложеност физичком сексуалном узнемиравању повећава, тако да су ученице 6. разреда изложене овом облику насиља 25%, у 7. 35% а у 8. 37%, и да према томе изложеност овом облику РЗН-а расте у старијим разредима основне школе. Ученици у основној школи су такође изложени вулгарним покретима- 51% али посебно забрињава то што су изложени и насилном скидању одеће, које је најраспрострањеније у 8. разреду - 29%
- У средњој школи највећи проценат ученика 40% и ученица 50% је изложено сексуалној објектификацији као облику РЗН-а. Изложеност вулгарним покретима је велика и у средњој, као и у основној школи и односи се на 43% ученика и 39% ученица. И у средњој школи забрињава физичко сексуално узнемиравање које је највеће у 3. разреду средње школе (младићи чешће од девојака изложени овом облику насиља у средњој школи - младићи 26% а девојке 14%). У истом периоду, присилном љубљењу као облику РЗН-а у приближно истом проценту изложени су ученици 24% и ученице 25%.
- 75% запослених у основним школама и 68% запослених у средњим школама изразило је спремност да учествује у стручном усавршавању на тему РЗН-а и родне равноправности. Истовремено 77% ученика и ученица у основној, а 69% ученика и ученица у средњој школи, сложило се са предлогом да се о овој теми више говори у школи.

Целокупно Истраживање о родно заснованом насиљу у школама у Србији може се преузети са сајта www.sbn.rs

3. Подаци о пријављеним случајевима сексуалног злостављања деце у Републици Србији

Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије

Сексуално искоришћавање, злостављање и трговина малолетним лицима и Злоупотребе малолетних лица у сексуалне сврхе

Кривична дела са елементом сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања деце и малолетника обухватају кривична дела против полне слободе два кривична дела - „ванбрачна заједница са малолетником“ и „родоскрвњење“ из групе дела против брака и породице, а уколико је било сексуалне експлоатације и кривично дело „Трговина људима“ из групе дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

Четвртина кривичних дела из ове групе јесу насилног карактера, односно учињена су применом насиља или уз претњу насилјем. Осталих 75% кривичних дела врши се злоупотребом односа поверења, зависности или искоришћавањем разних физичких стања немоћи жртве, њеног психичког стања, степена развоја или лоших породичних прилика. У погледу најтежег облика сексуалног насиља,

треба истаћи да од укупног броја жртава силовања - трећину односно 33% чине малолетна лица.

На годишњем нивоу региструје се 200-250 малолетних жртава сексуалних деликата, око 100 малолетника искоришћених за ванбрачну заједницу и у случајевима трговине људима - 10 до 15 жртава сексуалне експлоатације (за проституцију или принудни брак.). Спорадични су случајеви инцеста (према полицијској евиденцији - нема сваке године пријављених или откривених случајева родоскрнављења).

Највише кривичних дела против полне слободе на штету малолетних лица пријављено је на подручју Београда (15 до 20%) и Новог Сада (око 10%), као и Смедерева (6.4%), али и на подручју полицијских управа у Нишу, Панчеву, Кикинди, Сремској Митровици, Шапцу (од 4% до 4.2%); Лесковцу и Пожаревцу (по 3.6%).

Анализа старосне структуре пријављених учинилаца кривичних дела против полне слободе извршених на штету малолетних лица, показује да малолетни учиниоци чине око 17.8% (за малолетне учиниоце карактеристично је да сексуалне деликте углавном врше, такође на штету деце или малолетника и у просеку годишње учине око 5-10 силовања, 10-12 обљуба над дететом и изванредан број недозвољених полних радњи и др.) а пунолетни 82.2% (18-30 година - 31.5%, 30-50 година - 27% и преко 50 - 23.7%).

У случају кривичног дела „ванбрачна заједница са малолетником“, најзаступљенији су учиниоци старости 18 до 30 година живота, који чине скоро 85% и учиниоци старости 30 до 50 година - 15% (овде треба имати у виду да се кривичне пријаве подносе не само против лица која су живела у ванбрачној заједници са малолетником, већ и против родитеља/усвојоца или стараоца који је омогућио малолетнику да живи у ванбрачној заједници или га је на то навео). Регионално посматрано, највише ових дела пријављено је на простору полицијских управа у Новом Пазару (11.8%), Зрењанину (9.5%), Шапцу (8.7%), као и Врању, Нишу и Пожаревцу (око 6%).

У наведеном периоду, на ширем подручју Новог Сада, због извршења кривичног дела „родоскрвљење“, пријављено је једно лице. Радило се о оцу који је у дужем временском периоду (од осам година) сексуално искоришћавао своју ћерку (када је започето сексуално искоришћавање жртва је имала осам година). Иначе, у периоду од шест протеклих година, односно од 2010. године, у полицији су пријављена три кривична дела родоскрнављења.

Највише случајева трговине људима на штету малолетних лица извршено је у Београду и Новом Саду, а током 2013.године и на подручју Смедерева. Међу жртвама сексуалне експлоатације најбројније су старије малолетнице (узраста од 16-18 година).

Сексуално злостављање и искоришћавање малолетног лица у кругу породице

Посебну тежину имају сексуални деликти у којима су жртве малолетници а извршиоци чланови породице. На основу „Анализе сексуалног злостављања

малолетних лица у породичној средини“ (МУП, Управа за аналитику, 2014.), у петогодишњем периоду од 2009. до 2013. године, евидентирано је 181 малолетно лице као жртва кривичних дела против полне слободе и кривичног дела родоскрвњења, извршених у породици. Око 60% ових кривичних дела учињено је у градским, а 40% у сеоским срединама. У погледу места извршења, у 87,5% случајева, кривично дело је извршено у кућама или становима, а остатак у двориштима, возилима и хотелима. Кривично дело једном је извршено у 42% случајева, док је у 38% случајева поновљено више пута, а у 20% случајева извршење је трајало дужи временски период.

Анализом околности у којима су ова дела вршена, утврђено је да је у 50% случајева искоришћена ситуација, што се односи на злоупотребу положаја која се огледа у необављању своје родитељске дужности, што напротив у коришћењу блиских односа са жртвом како би се оне сексуално злоупотребиле. Слична ситуација је и са коришћењем поверења жртве, које је регистровано у 20% случајева. Важно је напоменути да је у 10% случајева коришћена психофизичка незрелост жртве, што даје већи степен одговорности извршиоцима. Око 85% свих последица односи се на претпрљен душевни бол, а осталих 15% су последице директног физичког насиља (лаке и тешке телесне повреде).

На основу података којима располажемо у последњих пет година, донета је 71 пресуда извршиоцима кривичних дела из групе кривичних дела против полне слободе и кривичног дела родоскрвњења, извршених према малолетницима у породици.

Кривична дела против полне слободе извршена на штету малолетних лица у Републици Србији

		Укупно КД против полне слободе	Члан 178 КЗ		чл. 179	чл. 18 0	чл. 18 1	чл. 18 2	чл. 18 3	чл. 18 4	чл. 18 5	чл. 185 а	чл. 18 5б
			Сврше но КД	КД у покуш ају									
Р. Србија	2012	254	39	6	7	51	11	11 2	1	3	12	11	1
	2013	195	25	7	3	44	7	87	1	6	7	7	1
	2014	202	55	4	6	49	6	95	4		15		1
	I-IX 2015	151	20	8	4	24	3	70	2		14	3	2

Кривична дела против полне слободе (XVIII глава Кривичног законика (у даљем тексту КЗ))

Силовање (члан 178. КЗ)

Обљуба над немоћним лицем (члан 179. КЗ)

Обљуба над дететом (члан 180. КЗ)

Обљуба злоупотребом положаја (члан 181. КЗ)

Недозвољене полне радње (члан 182. КЗ)

Подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183. КЗ)

Посредовање у вршењу проституције (члан 184. КЗ)

Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. КЗ)
 Навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (члан 185а. КЗ)
 Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (члан 185б. КЗ)

Остала кривична дела са елементом сексуалног искоришћавања малолетних лица у Републици Србији

		КД против брака и породице		КД против човечности и других добара заштићених међународним правом
		Ванбрачна заједница са малолетником чл. 190 КЗ	Родоскрнављење чл. 197. КЗ	Трговина људима чл. 388 КЗ (случајеви сексуалне експлоатације-проституција или принудни брак)
Република Србија	2012	112		15
	2013	109	1	17
	2014	101		8
	I-IX 2015	57		3

**Број малолетних лица на чију штету су извршена кривична дела против
полне слободе и друга кривична дела са елементом сексуалног
искоришћавања у Републици Србији**

Република Србија		2012			2013			2014			I-IX 2015		
КД против полне слободе (од чл. 178. до 185б КЗ)		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
	Деца до 14. година	146	19	127	114	11	103	129	21	108	85	15	70
	Малолетници од 14-18 година	113	16	97	69	3	66	67	5	62	65	7	58
	Укупно малолетних лица	259	35	224	183	14	169	196	26	170	150	22	128
Кривична дела против брака и породице		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
Члан 190.КЗ „Ванбрачна заједница са малолетником“	Деца до 14.година	10		9	7		7	10		70	2		2
	Малолетници од 14-18 година	95		95	99	2	97	83	1	82	53		53
	Укупно малолетних лица	105		104	106	2	104	93	1	92	55		55
Члан 197. КЗ „родоскрнављење“	Деца до 14. година				1								
	Малолетници од 14-18 година												
	Укупно малолетних лица				1								
КД против човечности и других добара заштићених међународним правом		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
Члан 388. КЗ „трговина људима - ради сексуалне експлоатације“	Деца до 14. година	4		4	6		6						
	Малолетници од 14-18 година	10		10	11		11	7		7	4		4
	Укупно малолетних лица	14		14	17		17	1		7	4		4

Искуство Заштитника грађана Републике Србије

Заштитник грађана је независан државни орган који штити права грађана и контролише рад органа државне управе, органа надлежног за правну заштиту имовинских права и интереса Републике Србије, као и других органа и организација, предузећа и установа којима су поверена јавна овлашћења (у даљем тексту: органи управе). Он се стара о заштити и унапређењу људских и мањинских слобода и права (чл. 1. Закона о Заштитнику грађана („Сл. гласник РС“ бр. 79/2005 и 54/2007; у даљем тексту ЗоЗг;) Овлашћен је да контролише поштовање права грађана, утврђује повреде учињене актима, радњама или нечињењем органа управе, ако се ради о повреди републичких закона, других прописа и општих аката. Он је овлашћен да контролише законитост и правилност рада органа управе, а нема овлашћење да контролише рад Народне скупштине, председника Републике, Владе, Уставног суда, судова и јавних тужилаштва (чл. 17. ЗоЗг).

Контролу законитости и правилности рада Заштитник грађана врши поступајући по притужбама грађана или по сопственој иницијативи (чл. 24. ЗоЗг) када на основу сопственог сазнања или сазнања добијених из других извора, оцени да је актом, радњом или нечињењем органа управе дошло до повреде људских слобода или права (чл. 32. ЗоЗг). Заштитник грађана је овлашћен да приступи свим подацима којима располажу органи управе а који су од значаја за поступак који води односно за остварење циља његовог превентивног деловања, без обзира на степен њихове тајности, осим када је то у супротности са законом (чл. 21. ЗоЗг). Органи управе су дужни да одговоре на све захтеве Заштитника грађана, као и да му доставе све тражене информације и списе у року који он одреди (чл. 28. ЗоЗг).

Подаци из контролних поступака које је Заштитник грађана водио ради оцене законитости и правилности рада органа у заштити деце од насиља, злостављања и занемаривања, указују да процес успостављања функционалног, мултидисциплинарног и ефикасног система заштите деце од насиља, који је започет доношењем Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, није окончан и да захтева улагање додатних напора у законодавној области и пракси. Одговор система надлежних за заштиту детета унапређен је у односу на неке облике злостављања детета (пре свега, физичко), док је у односу на друге облике злостављања (сексуално злостављање, електронско насиље) оптерећен бројним недостацима. Чињеница да је сексуално злостављање деце насиље које се, због својих карактеристика, тешко открива, додатни је отежавајући фактор и захтева специфичнији приступ у изградњи система његовог препознавања и деловања у складу са разорним штетним утицајем који има по дете.

Пракса Заштитника грађана показала је да се сексуално злостављање не пријављује увек када постоји сумња да се догодило или догађа, често због уверења да само материјални трагови и докази могу потврдити сексуално злостављање. Из истих разлога, дешава се да пријаве буду одбачене и непроцесуиране и поред постојања сумње професионалаца о постојању злостављања. Стручна лица која поступају у заштити деце и лица која раде са децом често немају довољна знања о сексуалном насиљу над децом и његовој

распрострањености, појавним облицима сексуалног насиља, мерама заштите и рехабилитације. Сексуално насиље често остаје непрепознато, а поступање стручњака често је оптерећено предрасудама и стереотипима, (посебно у односу на маргинализовану децу) и неповерењем у оно што деца изnose (када то чине) као своје искуство. У великом броју случајева, механизми сексуалног злостављања и искоришћавања нису познати стручњацима који раде са децом жртвама, па се оно често не препознаје уколико није праћено траговима и доказима физичке силе, већ му се даје квалификација добровољности чак и у узрасту испод границе давања добровољног пристанка на сексуални однос.

Прописи Републике Србије садрже одредбе које се односе на заштиту детета жртве од секундарне трауматизације. Оне нису довољне за адекватну заштиту, а чак и њихова примена је ретка. Дете се ретко саслушава изван простора суда, ретко се користе савремена средства комуникације и посебне просторије намењене узимању детета жртве, саслушање детета пред надлежним органима се по правилу врши више пута. Нису развијени поступци стручне припреме детета за судски поступак, нити услуге подршке за дете пре, током и након поступка, као ни специфичне услуге рехабилитације детета у циљу умањења штетних последица трпљеног злостављања. Није реткост да случај сексуалног злостављања детета доспе у јавност путем медија на начин који не обезбеђује заштиту дететовог идентитета, интегритета и достојанства, а дете излаже новој трауми. Такав начин извештавања по правилу остаје без реакције органа надлежних за контролу и надзор над применом медијских закона који – са своје стране – садрже бројне одредбе о заштити детета.

Нормативни систем захтева бројна додатна унапређења, како би се ускладио са Конвенцијом о правима детета, Факултативним протоколом о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији уз Конвенцију о правима детета, Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, другим међународним документима које је потврдила Република Србија и међународним прихваћеним стандардима. Ова унапређења треба да отклоне постојеће недостатке који спречавају функционалну и ефикасну заштиту детета од сексуалног злостављања и искоришћавања, као што су: блага казнена политика, неадекватно дефинисање кривичног дела, дуготрајни судски поступци и неповољан положај детета у њима, различит положај и степен заштите детета жртве у зависности од узраста, изостанак мера подршке и рехабилитације, изостанак мера заштите током поступка, недовољна заштита идентитета, интегритета и достојанства детета жртве, изостанак мултидисциплинарног приступа и други.

Статистички подаци и анализа Инцест Траума Центра – Београд

САЖЕТАК СТАТИСТИЧКИХ ПОДАТАКА Инцест Траума Центра – Београд који се тичу пријављених случајева сексуалног насиља преживљеног у детињству са територија Србије у периоду 2009-2014. год.

Инцест Траума Центар – Београд је именован, за Републику Србију, за званичног носиоца Кампање Савета Европе, која носи назив "1 ОД 5". Реч је о потписаном Споразуму између Савета Европе у Стразбуру и Инцест Траума Центра - Београд који се тиче вођења Кампање Савета Европе против сексуалног злостављања деце, засноване на Ланзарот Конвенцији. Назив Кампање, "1 од 5" ("ЈЕДНО ОД ПЕТОРО"), дат је у складу са званичним податком Савета Европе да је једно од петоро деце у Европи преживело сексуално насиље. Инцест Траума Центар – Београд, женска невладина специјализована служба за друштвени проблем сексуалног насиља са 21 годином искуства у раду – најстарија ове врсте у Србији - именована је за званичног носиоца у пуном трајању Кампање. У свом саставу има кризни центар, тренинг центар и центар за превенцију сексуалног насиља. Трајни стратешки фокус је превенција сексуалног насиља. Више на www.incestr Traumacentar.org.rs i www.ijasamuztebe.org.rs .

** Узорак је репрезентативан и заснован на просеку од 7 пријављених случајева сексуалног насиља недељно. Узраст особа које су преживеле сексуално насиље у детињству се креће од 2 године и 5 месеци до 63 године. Наведени подаци представљају просек у назначеном периоду за редовно праћене параметре. Текст је преузет из Извештаја за период 2009-2014. год.*

** За период 1994-2009 год. Сажетак статистичких података Инцест Траума Центра – Београд који се тичу пријављених случајева сексуалног насиља преживљеног у детињству са територије Србије уврштен је у Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици Министарства за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије у јуну 2011. год. Погледати www.incestr Traumacentar.org.rs/Statistika .*

База података Инцест Траума Центра – Београд показује да су од петоро деце која су сексуално злостављана четворо женског пола и једно мушког пола. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014, 100% починилаца су биле особе познате детету. Коришћене су следеће насилне сексуалне радње: опсцени

телефонски позиви, показивање иначе покривених делова тела, војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечија проституција. Иако је најчешће злостављање вршено према једном детету од стране једног починиоца и један починилац је најчешће злостављао једно дете, неопходно је обратити пажњу на то да је једно дете било злостављано од стране 3 и више починилаца у 7.48% и да је један починилац злостављао двоје деце у 6.17% и троје и више деце (серије) у 9.22%. Узраст првог инцидента сексуалног насиља је у просеку 5 година и 4 месеца. Трајање је забележено као вишемесечно у 30.73% и вишегодишње 69.27%. Вишегодишње злостављање је у просеку износило изнад шест година. Физичка принуда је коришћена у 23.07% и то према адолесцентима или у оквиру породица у којима је фигура оца насилна емоционално и физички према мајци. У 57.69% пријављивање је извршено из акутне ситуације (сексуално насиље у току). Период између првог инцидента злостављања и пријављивања износи 8 година и 5 месеци. Пријаву сексуалног насиља су најчешће извршили: у 54.34% сама особа која је преживела и мајка детета у 30.60%. Мајке најчешће пријављују за децу млађу од 12 година, пријављују из акутне ситуације и то има за резултат заустављање насиља. Особе ван породице су сексуално насиље над дететом пријавиле у 5.33%. Обраћање државним установама пре доласка у Инцест Траума Центар - Београд је забележено у 44.35% и то су, према редоследу учесталости, установе: центар за социјални рад, полиција, тужилаштво, здравство, и др. Инцест Траума Центар – Београд је пружио своје услуге психолошке асистенције у 84.13% кроз лични контакт у кратком или дугом временском периоду, 7.08% телефонским путем и 8.79% путем електронске поште/скајпа. Услуге су пружене детету / одраслој особи која је злостављана у детињству, као и особи која је од подршке детету (ненасилна).

ОПШТА ОЦЕНА ИНЦЕСТ ТРАУМА ЦЕНТРА – БЕОГРАД БАЗИРАНА НА ОБЈАВЉЕНИМ СТАТИСТИЧКИМ ПОДАЦИМА (2009-2014. ГОД.)

У периоду септембар 2009 – септембар 2014, Инцест Траума Центар – Београд је забележио у просеку 7 пријављених случајева сексуалног насиља над децом недељно. У 100% починилац је био детету позната особа (једнако за период 2005-2009). У 78.39% починилац је члан породице, најчешће биолошки отац. Девојчице су најчешће мете 83.22%. У 55.65%, ово је служба која је представљала прво место којем су случајеви пријављени. У 92.11 % случајева није започет кривични поступак. *За случајеве који су пресуђени и сви се односе на децу испод 12 година, кривични поступак је у просеку трајао 3 године и 3 месеца.* У просеку, казна је износила 1 годину и 2 месеца. Узраст особа које су преживеле сексуално насиље у детињству се креће од 2 године и 5 месеци до 63 године. 48.42 % укупног броја особа које су се обратиле Инцест Траума Центру - Београд да пријаве сексуално насиље у овом петогодишњем периоду, чиниле су пунолетне особе које су преживеле сексуално злостављање у детињству. За 31.41% пунолетних особа које су се обратиле, период између првог инцидента злостављања и пријављивања износио је 13 година и 7 месеци.

61.28% укупног броја пријављених случајева је са подручја Београда. У односу на географско подручје, образовање, расу или ма коју другу различитост, не може се нагласити било која специфичност или већа распрострањеност сексуалног насиља над децом. Једнако као од 1994. године, од када Инцест Траума Центар – Београд објављује годишње статистичке податке који су уврштени у више државних докумената, и у овом петогодишњем периоду подаци искључиво указују да се у урбаним срединама и, условно речено, високо интелектуалним слојевима – тајна дуже крије и дуже се о сексуалном насиљу ћути пре него што је обелодањено, а не да је у ма којој средини распрострањеније и не да се чешће дешава.

У периоду септембар 2012 – септембар 2014., 36.26% су чинили случајеви злостављања деце до 10 година. У просеку, злостављање деце најмлађег узраста је трајало 3 године и 2 месеца (готово трећина њиховог живота и ово су случајеви који су касније најчешће били у кривичном поступку који изузетно дуго траје, чиме се директно спречава да дете настави живот). Ове случајеве најчешће карактерише претходно присутно насиље у партнерском односу где је мајка детета била изложена насиљу од стране партнера и у извесном тренутку одлучује да изађе из партнерске заједнице и заштити себе и дете. На жалост, у пракси је преживљено насиље на страни мајке за њу отежавајућа околност, на пример, на суду, јер се у њен исказ у вези злостављања детета мање верује.

У овом периоду је наступио пораст пријављивања сексуалног злостављања које се догађа у оквиру вршњачке групе (у питању су малолетни починиоци) и овај вид злостављања је потпомогнут модерним технологијама и друштвеним мрежама. У 4.15% се радило о (поновљеном) групном силовању девојчице од стране вршњака који су јој познате особе, а да је зид ћутања изузетно снажан због њеног страха од осуде околине. Да ли ће обелоданити злостављање, девојчице најпре процењују на основу претходног познавања реакција околине управо путем друштвених мрежа, као и реакција чланова породице на другу животну тешкоћу у вези са којом су им се раније обраћале. У обе опције, саопштавају да очекују окривљавање и то их спречава да обелодане одговорност починилаца и потраже помоћ, чиме остају у рањивом положају да се виктимизација понови.

За 6.19% пријављених случајева злостављања у оквиру хранитељских и усвојитељских породица, бележимо да се превасходно радило о случајевима где је једно дете на хранитељству и да је недостајало благовремено информисање хранитељки да дете има предисторију сексуалног насиља, а о чему сазнаје: А) кад се заврши период адаптације детета у новој средини и оно почне да се осећа као члан(ица) породице и довољно безбедно да саопшти или Б) хранитељка уочава знаке упозорења, махом кроз промене у понашању детета. Тада најчешће, иако у сасвим новој ситуацији, хранитељке одмах пријављују центрима за социјални рад и траже помоћ. У случајевима где је пријављено сексуално насиље међу децом која су на хранитељству у оквиру исте породице,

радило се о злостављању девојчица од стране дечака и у решавању ових случајева, неопходно је јасно и доследно решавање случајева од стране центара за социјални рад. И даље, у оквиру процеса припреме породица за хранитељство и усвајање изостаје: 1. Детаљна процена будућих старатеља, да ли су у стању да злостављају децу (инструмент матрице процене ризика у редовној употреби) и 2. Едуковање будућих старатеља о теми насиља над децом и женама. У социјалној заштити је неопходно да се стремљење да се процес деинституционализације по сваку цену прикаже као успешан модел, замени за одговорно процењивање и праћење будућих старатеља (хранитељи, усвојитељи). Заштићено дете чини модел успешним.

У овом петогодишњем периоду, забележено је да су се одрасле особе које су преживеле сексуално насиље у детињству додатно охрабриле да саопште своје искуство и активно раде на опоравку, често наводећи да им је у томе као подстицај био драгоцен филм Инцест Траума Центра – Београд „Ново је да сам била злостављана“ заснован на истинитим сведочењима осам одважних жена које су се раније обраћале овој служби. Филм је уступљен на трајно емитовање РТВ Б92, редовно се репризира и користи се у редовној настави у средњим школама у Србији. Подсећамо да је 2010. године, Инцест Траума Центар – Београд за свој филм примио државну награду „за посебан допринос подизању свести о неприхватљивости сексуалног и родно заснованог насиља“ од Министарства за социјалну политику Србије.

Чињеницу да је пријављена већина случајева (78.39%) где је починилац био члан породице, Инцест Траума Центар – Београд разуме као непроцењиво поверење својих клијенткиња и клијената.

Законодавство

У априлу 2013, Парламент Републике Србије је усвојио Иницијативу Инцест Траума Центра – Београд ЗА укидање застаревања сексуалних деликата почињених према деци, чиме је, након Велике Британије, Србија постала друга земља у Европи где законодавац препознаје дуготрајне ефекте сексуалне трауме (за разлику од дотадашње регулативе која је наметала да починилац може бити процесуиран само шест година након последњег инцидента сексуалног насиља над дететом) и омогућава особи која је преживела сексуално насиље у детињству да онда када има психичку снагу и друштвену моћ за равноправније учешће у кривичном поступку – то и учини. Инцест Траума Центар - Београд је поднео званично своју Иницијативу и интензивним радом допринео овој историјској промени закона. У сарадњи са Женском парламентарном мрежом, Одбором за људска и мањинска права и равноправност полова и Одбором за права детета, постигнуто је да је мера укидања застаревања унета у *Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (у јавности познат као “Маријин закон”)*. Присутна

је забринутост због недостатка информисања јавности о спровођењу овог Закона.

Ванбрачна заједница са малолетним лицем и родоскрвњење нису кривична дела у оквиру групе кривичних дела против полне слободе. Ово изузимање није оправдано, јер је реч о кажњивим активностима сексуалног карактера. Поред неоправданости, постоји и озбиљна импликација овакве „организације“ кривичних дела, јер се због тога на ова два кривична дела „Маријин закон“ не примењује, јер својом упућујућом одредбом везује одредбе за кривична дела против полне слободе. Тиме међу њима нису ванбрачна заједница са малолетним лицем и родоскрвњење.

Реформе у образовању

Не постоји ефикаснија превенција сексуалног насиља од учења о овом друштвеном проблему од вртића до факултета. У наредном периоду, Инцест Траума Центар – Београд наставиће ангажовање у оквиру наше Иницијативе за увођење теме сексуалног насиља у дневни живот предшколских установа, школски наставни план и програм основних и средњих школа и релевантне уџбенике, а у складу и подржавајући Посебан протокол Министарства просвете за заштиту деце и ученика од злостављања и занемаривања. Ово је сфера у којој је потребна редовна надзорна функција Парламента Србије – јер се ради о системском решењу које време и праћење у континуитету - како би у наредним школским годинама од предшколских установа до факултета било постигнуто системско решење да кад дете у Србији пође у предшколску установу, основну и средњу школу редовно учи да препозна сексуално насиље и супростави му се. У сврху примене ове конкретне мере у образовању, Инцест Траума Центар – Београд је, почев од 2007. године, прикупио у писаној форми официјелно, потписано савезништво укупно 121 државне установе и невладине организације (од тога 59 државних установа, међу којима 5 министарстава). Поред тога, на редовној основи, у складу са Посебним протоколом Министарства просвете Србије, производи ресурсе за коришћење у оквиру 11 редовних предмета у основним и средњим школама, као и ресурсе за коришћење у предшколским установама, обзиром да су деца најмлађег узраста најлакше мете за сексуално злостављање.

У том смислу, од великог је значаја успостављање Јединице за превенцију насиља у оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије (у првом кварталу 2012. год.) чијим је досадашњим радом први пут у земљи тема сексуалног насиља стављена на јавну агенду основних и средњих школа. Садашњи назив Јединице за превенцију насиља је Група за заштиту од насиља и дискриминације.

Медијско извештавање

Неопходно је од стране медија:

- Да разумеју да су главни едукатори у друштву о теми сексуалног насиља заједно са образовним установама и да носе одговорност
- Да уче о етичком извештавању – што је могуће само ако учите о трауми
- Етички извештавати – значи да медиј заштити дете / одраслу особу која је преживела сексуално насиље
- Етички извештавати – значи учити јавност о трауми, знацима упозорења, ризицима, правилној првој реакцији на обелодањивање детета, изворима помоћи и опоравку
- Да извештавају у континуитету о теми сексуалног насиља – стално (а не кад се већ догодило злостављање)
- Да обавесте јавност о исходу кривичних поступака кривичних поступака (пресуди и евентуалној казни чије саопштавање има и превентивни карактер) – до сада је информисање јавности ограничено на откривање случајева
- Да науче јавност да је опоравак могућ (а не супротно)
- Извештавати:

Без откривања идентитета жртве и њених најближих

Без откривања и детаљног навођења које насилне сексуалне радње је починилац користио (то је посебно сурово и понижавајуће по жртву и њене најближе особе од подршке)

Не експлоатисати у јавности појединачне случајеве

Без сензационализма, јер то одбија грађанке и грађане да размишљају о теми сексуалног насиља и ангажују се против сексуалног насиља.

Обавеза пријављивања

У периоду 2009-2014., особе ван породице су сексуално насиље над дететом пријавиле у 5.33%. Дакле, поновљен је исти податак из периода до 2009. године да је само 5% грађанки и грађана у Србији спремно да пријави сексуално злостављање детета у породици коју познају. Назначених 5% обухвата и стручну јавност.

Обраћање државним установама пре доласка у Инцест Траума Центар - Београд је забележено у 44.35%. Према редоследу учесталости, особе које су преживеле злостављање обраћале су се следећим установама: центар за социјални рад, полиција, тужилаштво, здравство, и др. Недостаје позитивна пракса превасходног пријављивања полицији да би се сексуално злостављање зауставило, изрекла мере безбедности за дете и починилац казнио. Уместо тога се, пријављивањем најпре центру за социјални рад, покретање кривичног поступка одлаже или ставља под знак питања да ли ће уопште бити извршена пријава полицији. Исти недостатак праксе је на страни запослених у васпитно-образовним установама, здравственим и другим установама социјалне заштите. Неопходно је да сви – и грађанке и грађани и запослени у установама где су деца поверена на негу и старање – најпре пријаве сексуално насиље полицији, јер се ради о кривичном делу.

Законодавац у вези са обавезом пријављивања и санкционисања неиспуњења ове обавезе, налаже следеће:

- *Одредбом члана 263. став 3 Породичног закона („Службени гласник Републике Србије, број 18/059“) прописано је право и дужност свих дечијих, здравствених и образовних установа или установа социјалне заштите, правосудних и других државних органа, удружења и грађана да обавесте јавног тужиоца или орган старатељства о разлозима за заштиту права детета. Законик о кривичном поступку („Службени гласник Републике Србије“, број 46/06, 49/07) у члану 253 говори да су сви државни органи, органи територијалне аутономије или органи локалне самоуправе, јавна предузећа и установе дужни да пријаве кривична дела за која се гони по службеној дужности, о којима су обавештени или за њих сазнају на други начин. Дужност из става 1. овог члана имају сва физичка и правна лица, која на основу закона поседују одређена јавна овлашћења или се професионално баве заштитом и обезбеђењем људи имовине, лечењем и здравственом заштитом људи, односно пословима чувања, васпитања или образовања малолетних лица, ако су за кривично дело сазнала у вези са својом делатношћу.*

- **Непријављивање кривичног дела и учиниоца (Члан 332.)**

(1) Ко зна да је неко лице учинило кривично дела за које се по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година или зна само да је такво дело учињено па то не пријави пре него што су дело, односно учинилац откривени, казниће се затвором до две године. (2) Казном из става 1. овог члана казниће се и службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело за које је сазнало у вршењу своје дужности, ако се за то дело по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна. (3) Службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело свог подређеног које је он учинио при вршењу своје службене, војне или радне обавезе, ако се за то дело по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (4) За непријављивање кривичног дела или учиниоца из ст. 1. и 2. овог члана неће се казнити лице којем је учинилац брачни друг или са којим живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и брачни друг неког од наведених лица, односно лице које са неким од њих живи у трајно ванбрачној заједници, као и бранилац, лекар или верски исповедник учиниоца.

5. Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији

**2015. год.; Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (власник, носилац и наручилац Инцест Траума Центар – Београд; партнери: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Јединица за превенцију насиља / Група за заштиту од насиља и дискриминације) и Центар за промоцију здравља жена из Београда (www.centarzdravljezena.org.rs)). Текст који следи је преузет из истоимене публикације чији је издавач Инцест Траума Центар – Београд.*

ЦИЉЕВИ, ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ И ОСВРТ НА КОНТЕКСТ

Општи циљ Националне студије се тицао процене степена присутности сексуалног насиља над децом и младима у Србији кроз дефинисање инциденце и преваленце истог у циљаној групацији школске деце. Дакле,

интересовало нас је колико деце у Србији током живота преживи сексуално насиље (преваленца) и колико је деце у Србији било изложено сексуалном злостављању у последњих годину дана (инцидентца).

Специфични циљеви су се тицали:

А) Идентификације:

- Фактора околине и других фактора који се могу повезати са ризиком за сексуално насиље
- Најчешћих облика и дужине трајања сексуалног насиља над децом
- Ко су најчешћи починиоци / починитељке сексуалног насиља над децом
- Учесталости и врсте последица сексуалног насиља по дете, према исказу детета
- Учесталости тражења помоћи од стране детета
- Броја деце која су се обраћала некоме за помоћ у вези са сексуалним насиљем
- Начина реаговања особа којима се дете обратило за помоћ
- Броја особа које су пријавиле сексуално насиље након обраћања детета
- Степена информисаности деце о проблему сексуалног насиља
- Ставова родитеља и деце о сексуалном насиљу

Б) Пружања препорука у области превенције и заштите деце од сексуалног насиља, посебно намењених сфери образовања.

ОСВРТ НА ОСНОВНЕ РЕЗУЛТАТЕ – ШТА ЈЕ ПОКАЗАЛА НАЦИОНАЛНА СТУДИЈА?

Национална студија је урађена на репрезентативном узорку од 2053 деце узраста од 10 до 18 година из 97 школа, 61 основне и 36 средњих школа из 51 града у Србији. Узорак је израђен уз коришћење базе података Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Коришћено је укупно 11 инструмената рада у целокупном процесу рада у циљу интервјуисања деце од четвртог разреда основне школе закључно са трећим разредом средње школе (нпр. информација о Националној студији, образац информисане сагласности/пристанка, Упитник, Скала ставова, Захвалница). Поред основног упитника о искуству сексуалног насиља (личном и других) - у основним школама, допринос испитивању ставова о теми сексуалног насиља су пружили и родитељи чија су деца учествовала у Националној студији, а у средњим школама млади који су учествовали и у основном делу интервјуисања.

Основни упитник за децу и младе

На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама

најчешће кажу другарици или другу, који су склонији да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама.

Непроцењиво је важно да је Национална студија кроз читав низ резултата јасно показала родну компоненту, односно на који начин сексуално насиље погађа девојчице, а на који дечаке, и да је јасно потврђено правилно разумевање сексуалног насиља као једног од видова родно заснованог насиља где су девојчице чешће мете. Од 5 деце која су преживела сексуално злостављање, 4 су девојчице и 1 је дечак.

Деца су преживела насилне сексуалне радње горе наведене у операционализацији дефиниције под „Основни појмови“. **Одрасла особа или особа која је више од 2 године старија од детета, тражила је да дете учини једну или више набројаних радњи или га приморавала на то.**

Налази указују да је, од свих питања, деци најтеже било да саопште ко је починилац сексуалног насиља. 62.1% деце која су преживела насиље одлучило је да не идентификује починиоца. Ово није необично, обзиром на искуство Инцест Траума Центра - Београд у практичном раду које показује снажно присутна осећања стида, страха, кривице и ниског самопоштовања. Штавише, деца су овде „лакше“ саопштавала које насилне сексуалне радње су преживела. У половини случајева, насиље се понављало.

Најчешће место где се насиље догађа је кућа у 32%, а свакако стварају забринутост и друштвене мреже са 22% на којима је дете примило и било изложено експлицитном сексуалном садржају. Подаци показују да је акутно сексуално насиље (насиље сада траје) чешће код деце у основним школама. Такође, скреће пажњу податак да је у средњим школама, у 7.4% школа означена као место догађаја, чиме нас млади алармирају да развијамо мере спречавања нпр. силовања на љубавном састанку и других видова сексуалног насиља.

Просечан узраст када се сексуално насиље догодило је 14 година и деца су се одважила да у просечном периоду до 2 године након злостављања нама саопште да су преживела трауму. Анкетарски тим је током интервјуа и на самом крају изразио посебну захвалност сваком детету које је обелоданило своје искуство или искуство другарице/друга.

Национална студија снажно потврђује да деца итекако говоре о преживљеном сексуалном насиљу и упорно трагају за особом од поверења. С тим у вези, висока је забринутост да особа којој се дете повери – најчешће не предузме ништа да је заштити. Једнако упозорење је у томе да чланови породице нису прва адреса од поверења за дете које увек има најбољу процену коме може да каже.

Важан податак је и да деци није лако да говоре о ефектима сексуалног насиља, односно на који начин је насиље оставило трага на њих. Једна трећина се изјаснила да о томе не би ништа рекла. Од оних који су пружили одговоре,

млади најчешће наводе љутњу и бес као ефекте (74.1%), а затим и код деце и младих следе осећања страха (69.3%), стида и кривице (55.8%).

Едукативни карактер Националне студије се огледа и у налазу да је 49% деце први пут о теми сексуалног насиља разговарало током нашег интервјуа.

С друге стране овај податак указује на забрињавајућу праксу дугогодишњег ћутања и упорног чувања табу теме током (може бити и целокупног) одрастања детета. Они који чувају табу, подаци показују, су и родитељи (51.1% није отварало ову тему) и образовни систем (10.2% школа је отварало тему). За децу која су о сексуалном насиљу разговарала са родитељима, у складу са патријархалним обрасцем, мајка се појављује као главна особа која информише дете (48.6%) и даље носи главно бремене одговорности о добробити детета. Након мајки, едукаторке су и баке и сестре – дакле, проширен је стари образац одговорности жена. Дете са којим су разговарале, подаци показују, научило је пуну информацију о томе да сексуално насиље могу вршити и чланови породице и породични пријатељи и да, ако се насиље догоди, треба да обавезно обавести особу у коју има највише поверења. Ван породице, најчешћи саговорници/е су другови и другарице (30.2%), што изнова потврђује значај едукованости ђака и вршњачке подршке.

У циљу одговорног, превентивног поступања, као део редовне процедуре извођења Националне студије установљен је механизам помоћи у виду „особе за ванредне ситуације“ који се активира у случају евентуалне тренутне потребе за помоћ детету током или након интервјуа. Овај механизам није уопште коришћен током целокупног трајања анкетарског рада у школама, јер се није јавила потреба.

Истовремено, без обзира да ли би неко дете затражило помоћ или не, део редовне процедуре Националне студије је едукативни карактер информација које је анкетарски тим пружио сваком детету понаособ током интервјуа, без обзира да ли се изјаснило да има или нема искуство насиља. У корпусу пружених информација је у основном почетном представљању дете сазнало која је основна делатност Инцест Траума Центра – Београд, а на крају разговора је свако дете примило Захвалницу са нашим контакт подацима и охрабрење да увек може да се јави и због себе и/или другарице и друга које познаје, а затекну се у ситуацији насиља.

О степену угодности деце и младих током интервјуисања сведоче подаци да је 80.4% њих рекло да се током разговора осећало опуштено, 13.9% је било изненађено темом и 7.1% имало нелагодност. Закључак је да, уз правилан приступ који је резултат едукованости, тема сексуалног насиља није баук и о њој је сасвим могуће причати са децом у школском контексту.

Скала ставова – родитељи и млади

Укупно је 1039 младих у средњим школама и 532 родитеља деце из основних школа попунило Скалу ставова (погледати Поглавље 4).

Термин „правилан став“ (касније, истраживачки термин „пожељан одговор“) значи да код особе која га изражава постоји препознавање специфичности егзистенције детета које је преживело сексуално злостављање и да став

одражава савезништво у виду разумевања динамике насиља, охрабрења и предузимања акције у циљу заштите детета.

Врло је важно нагласити да су, међу укупно 23 понуђена става за изјашњавање, у већини ставова родитељи пружили пожељније одговоре, односно имали нешто правилније ставове од младих.

И млади и родитељи упадају у замку окривљавања детета-жртве, стигматизују девојчице и већ рањиве друштвене групе деце која живе у дому и на улици, као и децу са сметњама у развоју.

Постоје одговори и једних и других да „Секс између одрасле особе и детета нема последица по дете“, као и „Ако је дете сексуално зрело, у реду је да одрасла особа има секс са њом/њим“.

Млади јасније од родитеља препознају да су починиоци сексуалног насиља најчешће особе мушког пола. Родитељи у значајној мери не препознају девојчице као главне мете починилаца. Уочава се да постоји спремност за пријављивање надлежним службама у ставовима „Кад сумњате или знате да је дете сексуално злостављано, увек треба пријавити полицији“ (родитељи 91.6%; млади 83.4%;) и „Особе које сексуално злостављају децу треба да иду у затвор“ (родитељи 91.1%; млади 90.8%;), док истовремено, подсећамо (погледати горе), главни део интервјуа путем упитника за децу и младе неумитно опомиње да је само 7.1% особа које су сазнале за сексуално насиље над дететом, кривично дело и пријавило. Спремност за пријављивање се јавља као декларативна.

Подаци показују да родитељи мање верују од младих да је опоравак детета које је преживело сексуално насиље могућ. У врло високом проценту, и млади и родитељи се слажу да „О теми сексуалног злостављања деце треба учити од вртића до факултета да дете препозна насиље и заштити се“.

ОСВРТ НА КОНТЕКСТ

Контекст у којем се одвијала Национална студија је карактерисало следеће:

- Већина школа је запосленима, родитељима и деци правилно представила циљ, корисност и процедуру спровођења Националне студије, и процедуру у потпуности испратила.
- Унутар школског система постоји потреба за додатним развијањем свести о неопходности јавног говора о теми сексуалног насиља над децом и спровођења Националне студије у Србији (44 школе су одбиле учешће, чиме су превасходно њихови запослени онемогућили деци партиципацију и изражавање (17 у Војводини, 12 у Београду, 2 у Ваљеву, 2 у Чачку, 2 у Краљеву, 2 у Новом Пазару, у 7 основних школа је, по процедури, одржан уводни родитељски састанак који је имао резултат 0 пристанака родитеља или до 5 што је за те школске средине било недовољно)). Бележимо честа објашњења „да такви случајеви нису забележени у нашој средини, тако да нема потребе да се Национална студија ради код нас“, „имамо школско такмичење за месец дана“, на самом крају периода анкетирања и „почиње нам тестирање првака“, и

сл.). Важно је напоменути да је максимум забележеног времена 6 радних сати потребних да анкетарски тимови од по 3 чланице/а заврше укупно интервјуисање једног селектованог одељења у свакој појединачној школи.

- Сложене околности у друштвеном смислу, нпр. дуготрајан штрајк у школама, реакције запослених на недавно смањење плата.
- У извесном броју школа које су узеле учешће је била присутна несигурност како представити тему школском колективу, родитељима и деци. Инцест Траума Центар – Београд и Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Група за заштиту од насиља и дискриминације) су пружили асистенцију у садржајном смислу.
- У извесном броју школа је, и поред постигнутог договора у складу са инструктажом за школске координатор(к)е и писаним правилима, било тешкоћа у обезбеђивању услова за несметан рад (улажење у просторије током трајања интервјуа, пожуривање ђака и анкетарског тима, захтев за премештање у другу просторију док анкетирање траје, и др.). Поред тога, догађало се да је анкетарски тим затицао ситуацију да је деци речено да ће учествовати у „тестирању“, „испитивање вас...“, „биће тешко...“, „то је чудна тема“ до слике да је истраживање баук и др.

У школама где деца говоре мађарски, интервјуисање је спроведено на мађарском језику.

ПРЕПОРУКЕ У СФЕРИ ОБРАЗОВАЊА

Инцест Траума Центар – Београд, у својству званичног носиоца Кампање Савета Европе за Републику Србију, која носи назив "1 ОД 5", пружио је Препоруке на основу резултата Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији, реализоване у пролеће 2015. године. Препоруке имају за циљ да се хитно постигне да надлежна државна тела у стварном животу - превасходно Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије - третирају сексуално злостављање деце као приоритетни друштвени проблем.

1. Неопходно је да Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије развије прву дугорочну Националну стратегију превенције сексуалног насиља над децом у оквиру образовно-васпитног система. Национална стратегија треба да испрати специфичности за нашу земљу, служећи се резултатима Националне студије. Посебне сегменте представљају: а) ангажовање у развијању и примени механизма за рано откривање сексуалног насиља у оквиру образовног система, као и б) усвајање поступака пријатељског заступања деце у процесуирању починилаца / починитељки сексуалног насиља над децом - чиме се постиже и интерресорно повезивање у превенцији и заштити деце од сексуалног насиља.

2. Не постоји ефикаснија превенција сексуалног злостављања деце од интегрисања тематских садржаја из области превенције, као и препознавања сексуалног насиља и заштите деце која су преживела сексуално насиље, у програме предшколског васпитања и образовања и редовне наставне програме националног курикулума школских установа, као и редовних релевантних уџбеника и других материјала који се користе у образовно-васпитном систему. Због тога, потребно је да се Министарство просвете, науке и технолошког развоја још активније ангажује у испуњавању међународно преузетих обавеза у оквиру Ланзарот Конвенције, као и обавеза прописаних постојећим националним регулативама, од којих свака садржи ово усмерење.
3. Потребно је извођење свеобухватне Студије о ставовима према сексуалном злостављању деце. Резултати ће се користити у циљу практиковања и промовисања примарне превенције сексуалног насиља над децом, и у циљу промене навика, понашања и постојећих друштвених стереотипа.

6. Законски оквир

СПРОВОЂЕЊЕ ПРЕПОРУКА ОЗНАЧАВА ПОШТОВАЊЕ И ПРАКТИЧНУ ПРИМЕНУ МЕЂУНАРОДНИХ КОНВЕНЦИЈА И ДОМАЋИХ ЗАКОНСКИХ РЕШЕЊА

Република Србија је својим потписом или ратификацијом увела обавезност поштовања и имплементације сваког правног документа наведеног у наставку. Овде наменски фокусирано и посебно приказујемо изводе који регулишу увођење и спровођење мера превенције сексуалног насиља у сфери образовања.

Обзиром да правилна реализација превентивних мера увек подстиче обелодањивање сексуалног насиља, укључене су и основне напомене у вези са законском обавезом пријављивања сексуалног насиља без које нема заустављања насиља.

Сваки од ниже наведених докумената садржи више него значајне смернице за све одговорне за превенцију и заштиту деце од сексуалног насиља, а Национална студија је значајан извор података из којих се може извући низ препорука за сваки од надлежних ресора.

Наглашавамо да овим није исцрпљен корпус регулатива, међународних и домаћих, које указују на обавезност поступања у интересу детета које је преживело сексуално насиље.

ЛАНЗАРОТ КОНВЕНЦИЈА

Ланзарот Конвенција (Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања) је донета 2007. год, Република Србија је ратификовала 2010. год.

ПОГЛАВЉЕ II – ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ

Члан 5. Запошљавање, едукација и подизање свести лица која раде са децом

1. Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере за подстицање свести о заштити и правима деце међу лицима која имају редован контакт са децом у образовању, здравству, социјалној заштити, правосудном и полицијском сектору и у области које се односе на спорт, културу и активности у слободно време.
2. Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере да лица из параграфа 1 стекну адекватно знање о сексуалном искоришћавању и сексуалној злоупотреби деце, о начину њихове идентификације и могућности споменутој у Члану 12, параграф 1: Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере, у складу са својим локалним законом, како би се обезбедило да приступ тим занимањима, чије обављање посла подразумева редован контакт са децом имају кандидати који нису осуђивани за дела сексуалног искоришћавања или сексуалне злоупотребе деце.

Члан 6. Образовање за децу

Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере како би се обезбедило да деца, током основног и средњег образовања, добију информације о ризицима сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе, као и о начинима на које могу да се заштите, прилагођене њиховом узрасту. Ова информација, припремљена у сарадњи са родитељима када је то могуће, презентоваће се у оквиру општег контекста информација о сексуалности и посветиће се посебна пажња ситуацијама ризика, нарочито ризика који су укључени у коришћење нових информацијских и комуникацијских технологија.

Члан 8. Мере за општу јавност

1. Чланица потписница ће радити на унапређењу и вођењу кампања за подизање свести у општој јавности са информацијама о феномену сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе деце и превентивним мерама које се могу предузети.
2. Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере на спречавању и забрани растурања материјала којим се пропагирају кривична дела утврђена у складу са овом Конвенцијом.

Члан 9. Учешће деце, приватни сектор, медији и цивилно друштво

1. Чланица потписница ће подстицати учешће деце, према њиховом узрасту, у развоју и имплементацији државне политике, програма или

других иницијатива које се односе на борбу против сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе деце.

2. Чланица потписница ће подстицати медије да дају одговарајуће информације које се односе на све видове сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе деце, уз дужно поштовање независности медија и слободе штампе.

Члан 12.

1. Чланица потписница ће предузети потребне законске или друге мере како би се обезбедило да правила тајности, наметнута интерним законом одређеним професионалним лицима која су позвана да раде у контакту са децом, не представљају препреку за могућност да ти професионалци подносе извештаје службама одговорним за заштиту деце о свакој ситуацији када имају основа да верују да је дете жртва сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе.

ПОГЛАВЉЕ IV – ЗАШТИТНЕ МЕРЕ И ПРУЖАЊЕ ПОМОЋИ

Члан 12. Извештавање сумње у сексуално искоришћавање или сексуалне злоупотребе

3. Чланица потписница ће предузети потребне законске или друге мере како би подстакла свако лице које зна или сумња, у доброј намери, у сексуално искоришћавање или сексуалну злоупотребу деце, да пријави те чињенице надлежним службама.

ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА

Истанбулска Конвенција (Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици) је донета 2011. год, а Република Србија ју је ратификовала 2013. год.

ПОГЛАВЉЕ II – ИНТЕГРИСАЊЕ ПОЛИТИКА И ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

Члан 11. Прикупљање података и истраживање

16.) Подржавати истраживања на терену свих видова насиља обухваћених Конвенцијом ради проучавања основних узрока и последица, учесталости и стопе осуде, као и ефикасности мера које се предузимају у примени ове Конвенције.

2. Чланице ће настојати да спроводе анкете међу становништвом у редовним временским размацама ради процене преваленце и трендова свих облика насиља обухваћених Конвенцијом.

ПОГЛАВЉЕ III – ПРЕВЕНЦИЈА

Члан 13. Подизање свести

1. Чланице ће промовисати односно спроводити, редовно и на свим нивоима кампање, програме подизања свести, укључујући и сарадњу са државним институцијама за људска права и телима за родну равноправност, цивилним друштвом и невладиним, посебно женским организацијама, према потреби, а у циљу подизања свести и разумевања у широј јавности различитих манифестација свих видова насиља обухваћених Конвенцијом, њихових последица по децу и потребе да се такво насиље спречи.

Члан 14. Образовање

1. Чланице ће предузети, према потреби, неопходне кораке за увођење наставног материјала о питањима попут једнакости жена и мушкараца, нестереотипних родних улога, узајамног поштовања, родно заснованог насиља над женама и права на лични интегритет прилагођеног способностима ученика у званичне наставне планове на свим нивоима образовања.
2. Чланице ће предузети све неопходне кораке да би промовисале начела из Става 1. у неформалним образовним установама, као и у спорту, културним и рекреативним установама и у средствима јавног информисања.

СТРАТЕГИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (2013 - 2018. ГОД.)

Забрана дискриминације према деци и малолетним лицима решена је: Породичним законом (2005. год.), Законом о основном систему образовања и васпитања (2009. год.), Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (2009. год.), Законом о равноправности полова (2009. год.) и Законом о младима (2011. год.).

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПРИМЕНУ СТРАТЕГИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (2014.-2018. ГОД.)

IV – ПОСЕБНЕ ОБЛАСТИ

4.1. Образовање и професионална едукација

Циљ: Значајно смањење и елиминисање случајева дискриминације у систему образовања на нивоу предуниверзитетског и универзитетског образовања и спроведена едукација запослених у јавном сектору ради спречавања случајева дискриминације при/у општењу припадника осетљивих друштвених група са органима јавне власти

4.1.1 Увести у образовни систем различите садржаје и облике рада који промовишу антидискриминационо понашање и вредности и развијају компетенције за живот у демократском друштву

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА МЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (2015-2025. ГОД.)

4.5 БЕЗБЕДНОСТ МЛАДИХ

Специфични циљ 1

- Развијати и подржати активности за превенцију и сузбијање родно заснованог, сексуалног и партнерског насиља над младим женама.
- Подржати истраживања која обрађују родну условљеност ризика и претњи, као и специфичне ризике за младе жене и мушкарце.

Специфични циљ 2

- Унапређивати програме поштовања људских и мањинских права, родне равноправности, прихватања различитости и развијање толеранције.
- Подржати истраживања, активности и програме који обухватају разне, а најчешће стереотипе и предрасуде у друштву.

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА СПРОВОЂЕЊЕ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗА ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЖЕНА И УНАПРЕЂИВАЊЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ (2010 - 2015. ГОД.)

Посебан циљ 5: Превенција и сузбијање насиља над женама и унапређење заштите жртава

5.2.2.2 Обезбеђивање одговарајућих просветних кадрова за увођење едукације о недопустивости насиља у образовни систем

5.4.2 Увођење знања о проблему насиља над женама у образовне програме на свим нивоима

Обуке кадрова који се школују за просветна звања на свим нивоима образовања, као и уз стално стручно усавршавање у области родно заснованог насиља над женама, родне равноправности, ненасилне комуникације и (женских) људских права

5.4.2.1 Увођење обавезне едукације о недопустивости насиља и курсева за ненасилну комуникацију у формални образовни систем кроз све нивое школовања ради правилног формирања ставова код деце и младих

5.4.2.2 Увођење програма о људским правима, правима деце и равноправности полова у све нивое васпитно-образовног рада, као и специфичне информације о особама и институцијама које пружају помоћ жртвама насиља

ЗАКОНСКА ОБАВЕЗНОСТ ПРОПИСАНА ДОКУМЕНТИМА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (усвојени 2007-2010. год.)

Законски обавезујућа документа су: Закон о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ; год.), Посебни протокол Министарства просвете и науке Републике Србије за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.), Приручник за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2009. год.) и Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2010. год.).

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је превенцију насиља, злостављања и занемаривања прописало Правилником о сталном стручном усавршавању и напредовању наставника, васпитача и стручних сарадника за један од приоритета у остваривању образовно-васпитног рада и одредило да се она планира развојним планом и саставни је део годишњег плана рада.

Такође, приоритетне области везане за стручно усавршавање запослених у образовању, од значаја за спровођење Препорука Националне студије, су: превенција насиља, злостављања и занемаривања, превенција дискриминације и инклузија деце;

Приручником за примену Посебног протокола за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2009. год; стр. 21-22) стоји наведено 11 предмета у редовној настави основних и средњих школа за које је предвиђено да се користе за превенцију насиља:

„Српски (матерњи) језик и страни језици, Свет око нас, Физичко васпитање и школски спорт, Грађанско васпитање, Верска настава, Географија, Историја, Биологија, Филозофија и социологија, Устав и државно уређење и Психологија. Наведени су само поједини примери предмета, с тим да се у сваком садржају може наћи простор за превентивне активности”. До данас, овај процес није започет на системски начин и неопходно је да буде предмет најскоријег будућег напора од стране ресорног министарства.

ЗАКЉУЧАК

Спровођењем Препорука произашлих из Националне студије, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Србије ће показати спремност да у стварном животу деце, младих, родитеља и (пред)школског особља, практично испуњава већ преузете обавезе Републике Србије у оквиру потписаних или ратификованих одговарајућих међународних конвенција и националних регулатива. Резултати и Препоруке Националне студије стоје на располагању за употребу свим друштвеним актерима одговорним за превенцију и заштиту деце од сексуалног насиља.

7. Заштита деце од насиља у Републици Србији

1. Национални институционални механизми

1. Савет за права детета Владе Републике Србије - саветодавно тело Владе, формирано је 2002. год. Након прекида у раду, седница Савета за права детета Владе Републике Србије у новом сазиву одржана је новембра 2014. год. и одлучено је да се покрене иницијатива за доношење Закона о Заштитнику права детета 2015. год. Задаци Савета су иницирање мера за усклађивање политике Владе у областима које се односе на децу и младе (здравство, образовање, култура, социјална питања), иницирање мера за изграђивање целовите и кохерентне политике према деци и младима, дефинисање препорука за остваривање важних социјалних индикатора у области бриге о деци и предлагање политике остваривања права деце у складу са Конвенцијом УН о правима детета, анализирање ефеката предузетих мера надлежних органа по децу, младе, породице са децом и наталитет, праћење остваривања и заштите права детета у нашој земљи.

2. Заштитник права грађана, Омбудсман, који се стара о заштити и унапређењу људских слобода је установљен као део правног система у Републици Србији од 2005. године. Он бира једног од заменика/ца за област заштите права детета. У АП Војводини, независни надзор над заштитом права детета обавља и специјализовани заменик омбудсмана за права детета. Такође, Одлуком о грађанском браниоцу за град Београд прописано је да грађански бранилац одређује свог заменика/цу који поседује специјализацију за обављање послова који се односе на заштиту права детета.

3. На основу Закона о забрани дискриминације из 2009. године, формиран је институт Повереника за заштиту равноправности. Задаци овог државног органа су спречавање свих видова, облика и случајева дискриминације, заштита равноправности физичких и правних лица у свим областима друштвених односа, надзор над применом прописа о забрани дискриминације, као и унапређивање остваривања и заштите равноправности.

4. Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима је формиран 2003. год. Чине га Савет за борбу против трговине људима, Координатор за борбу против трговине људима и Републички тим за борбу против трговине људима (стратешки ниво) и Служба за координацију заштите жртава трговине људима (основана 2004. год.) заједно са полицијом и правосудним органима (оперативни ниво). Савет координира националне и регионалне активности за борбу против трговине људима, разматра извештаје релевантних тела међународне заједнице о трговини људима, заузима ставове и предлаже мере за спровођење препорука међународних тела у борби против трговине људима.

5. Влада Републике Србије је 2012. год. основала Центар за заштиту жртава трговине људима, Београд, дежурни телефон доступан 24 часа: 063/610 590. Центар за заштиту жртава трговине људима, основан као установа социјалне заштите, обавља послове процене стања, потреба, снага и ризика жртава трговине људима, врши послове идентификације и обезбеђује одговарајућу

помоћ и подршку жртвама трговине људима, у циљу њиховог опоравка и реинтеграције. Центар координише активности пружања услуга социјалне заштите жртвама трговине људима, сарађује са центрима за социјални рад, установама за смештај корисника/ца, другим органима, службама и организацијама, с циљем обезбеђивања најбољег интереса и безбедности жртава трговине људима.

Затим:

Републички завод за статистику представља институцију од посебног значаја која прикупља податке на националном нивоу; у току је реформа ове области и примена концепта родно осетљиве статистике.

Ресорна министарства за област социјалне политике, здравства, образовања, унутрашњих послова, правосуђа, омладине и спорта, културе, локалне самоуправе представљају значајне механизме за заштиту деце од злостављања и занемаривања, свако из оквира своје надлежности.

Механизми за заштиту деце од насиља у Републици Србији постоје у свим релевантним секторима, у већој или мањој мери, али се мултисекторски приступ интензивно развија тек у склопу реформских процеса у области социјалне и здравствене заштите, образовања, правосуђа и полиције, и другим областима.

Установе образовног система су на основу прописа важећих у образовно-васпитном систему обавезне да граде спољашњу заштитну мрежу, што значи да треба блиско и интензивно да сарађују у оквиру превентивних, као и интервентних активности са осталим системима релевантним за заштиту деце: полицијским управама, тужилаштвима, центрима за социјални рад, здравственим установама и организацијама цивилног друштва.

Услуга која се финансира из буџетских средстава: СОС Национална дечија линија, НаДел, 0800/123456 или 0800/116111. (специјална нумерација за помоћ деци СОС телефон - хармонизирани број са осталим државама у свету које имају овај број као СОС број), бесплатан позив са свих фиксних телефона и телефонских говорница у Републици Србији коју су формирали 2005. године Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику, Министарство здравља, Министарство просвете и спорта, Народна канцеларија председника Републике Србије, Фондација принцезе Катарине Карађорђевић и Телеком Србија. Започела је свој рад као пројектна активност, која је прерасла у услугу која се финансира из буџетских средстава (Министарство рада и социјалне политике), као једина телефонска линија ове врсте на националном нивоу. Ова линија обезбеђује двадесетчетворочасовну саветодавну услугу деци старијој од четири године и младима, као и одраслима забринутим за децу, и доступна је 365 дана у години. На позиве одговарају посебно обучени телефонски саветници/е, који су по основној професији из различитих области: психологије, (специјалне) педагогије, социјалног рада, права и здравља.

2. Образовање и васпитање као механизам за спречавање сексуалног злостављања деце

Превенција насиља у образовно-васпитним установама има за циљ унапређивање безбедности и сигурности ученика/ца, повећање квалитета рада у образовно-васпитним установама и дугорочно, стицање социјално-емоционалних вештина свих који раде са децом.

Потребна је заједничка, ефикасна акција образовно-васпитног система за смањење насиља у институцијама и установама у којима ће се активирати сви потребни ресурси друштва (ефикасни програми за превенцију, системски и институционални механизми и мере) како у образовању тако и у другим секторима који треба да подрже ове активности (полиција, социјална заштита, здравство, локална самоуправа, цивилни сектор).

На основу Закона о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ; „Сл гласник РС“, 72/2009, 52/2011, 55/2013 и 35/2015) ученици и ученице имају право на: заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, информацију о правима и обавезама, остваривање свих права, заштиту на правично поступање школе према ученику и ученици када утврди повреду утврђену законом.

На основу ЗОСОВ-а, Општег и Посебног протокола донет је Правилник о протоколу поступања у одговору на насиље, злостављање и занемаривање („Службени гласник РС“, број 30/10).

Овај Правилник је обавезујући за поступање свих запослених у установама образовно – васпитног система.

У примени Правилника о протоколу установа је дужна да обезбеди услове за сигурно и подстицајно одрастање и развој детета и ученика/ца, заштиту од свих облика насиља, злостављања и занемаривања и социјалну реинтеграцију детета и ученика/ца које је извршило, односно било изложено насиљу, злостављању или занемаривању. Свака установа обавезна је да формира Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, да донесе програм заштите и да документује анализира и извештава о случајевима насиља над децом и запосленима у својој установи.

Забрана насиља, злостављања и занемаривања у установи односи се на сваког – децу, ученике, запослене, родитеље, али и на трећа лица, тако да је образовна установа сигурно место за боравак све деце и ученика/ца и за рад запослених.

Правилником о протоколу прописује се обавезност поступања образовне установе увек када постоји сумња или сазнање да дете или ученик/ца трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира ко га врши, где се оно догодило, догађа или се припрема.

Правилник препознаје сексуално насиље и злостављање као „понашање којим се дете и ученик/ца сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно

одрастао/ла или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације“.

У Приручнику за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања, у образовно-васпитним установама наведени су примери за 11 редовних предмета и наставних садржаја који се могу користити за превенцију насиља (Министарство просвете и науке, УНИЦЕФ и Британски савет, 2009. год., стр. 21-22). Час одељенске заједнице и одељенског старешине су погодне форме за реализацију садржаја за превенцију сексуалног насиља над децом и оснаживање деце за реаговање. Слободне и ваннаставне активности треба прилагодити потребама и интересовањима деце, а треба да буду усмерене ка конструктивном и стваралачком развоју и да доприносе квалитетном коришћењу слободног времена и ван установе. Слободне и ваннаставне активности су значајан ресурс за рад на превенцији сексуалног, али и свих других облика насиља.

У оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја, фебруара 2012. год., формирана је *Јединица за превенцију насиља*, која је 2015. год. у оквиру Правилника о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Министарству, систематизована као *Група за заштиту од насиља и дискриминације*. Група има задатак да координише, планира, развија, спроводи и прати активности које ће ојачати системску заштиту од насиља и дискриминације у образовно-васпитним установама. Група координише и програм „Школа без насиља” коју је до оснивања Јединице за превенцију насиља реализовао УНИЦЕФ. Програм пружа конкретна знања о томе како се проблем насиља може решити учењем техника понашања и процедура у превазилажењу конфликта. Програм доприноси стварању безбедне и ненасилне средине за одрастање деце, подстиче изградњу и неговање пријатељских односа, толеранције и здравих стилова живота. До сада су у програм укључене 274 основне и средње школе. У оквиру обуке у програму “Школа без насиља”, родитељи добијају Приручник за родитеље: Шта је данас било у школи. За све друге родитеље, Приручник је доступан на сајту www.sbn.rs и служи да се родитељи оснажују за развијање родитељских вештина које су у функцији превенције и заштите деце/ученика/ца од насиља.

Отворена је и СОС линија за пријаву насиља 0800/200 201 у образовно-васпитном систему где ученици/е и млади, родитељи и запослени могу пријавити насиље и у оквиру које ће добити информације о процедурама на нивоу образовно-васпитних установа и психолошку подршку за превазилажење тешкоћа.

Завод за унапређивање образовања и васпитања, у оквиру Центра за професионални развој, доноси Каталог програма стручног усавршавања запослених у образовању у коме се налазе акредитовани програми који су у функцији развијања ненасилне комуникације, поштовања различитости и заштите деце од насиља, занемаривања и злостављања.

У основним и средњим школама ученици/е могу изабрати изборни предмет Грађанско васпитање. Предмет садржи наставне јединице које се односе на

развијање културе насиља и развијање вештина социјално-емоционалног учења које су у функције заштите ученика/ца од свих облика насиља.

Поред тога, школама је омогућено да се кроз факултативне делове програма саме одреде за реализовање садржаја који су у складу са потребама деце и захтевима средине.

Група за заштиту од насиља и дискриминације приредила је Приручник за превенцију родно заснованог насиља који је намењен запосленима у образовно-васпитним установама, родитељима и ученицима и ученицама у основним и средњим школама 2015. год. Приручник је настао у оквиру пројекта „Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији“ који је спроведен под окриљем Уједињених нација.

Успостављена је и нова онлајн услуга - СОС преко Фејсбук-а, где деца / ученици/е и млади који су изложени насиљу путем друштвених мрежа, могу пријавити насиље и где ће добити подршку за превазилажење потешкоћа које имају.

Више програма са циљем унапређивања безбедности деце реализују се у сарадњи са различитим Министарствима, Факултетима, Институтима, удружењима и цивилним сектором.

3. Домаће и међународне невладине организације

Бројне домаће и међународне невладине организације посвећене су питању заштите деце и ученика/ца од свих облика насиља, злостављања и занемаривања. Осим тога што невладине организације све више остварују сарадњу са владиним сектором у Србији, оне чине и значајан извор података о насиљу над децом у Србији.

Основни фокус рада невладиних организација односи се на оснаживање ученика/ца да насиље препознају и пријављују, као и оснаживање стручњака и стручњакиња који раде са децом да јачају своје компетенције за правовремено реаговање у ситуацијама насиља.

Прве СОС линије за подршку онима који су изложене насиље трпе, као и склоништа за жене и децу која су изложена насиљу, управо су оснивана захваљујући доприносу домаћих и међународних невладиних организација.

Невладине организације активно учествују у иницирању доношења законских и подзаконских аката, стандарда који се заснивају на правима детета и заступају примену донетих међународних конвенција, као и других законских мера у ситуацијама насиља или кршења права детета.

Данас, велики број невладиних организација даје свој допринос напорима владиног сектора да обезбеди дугорочна решења у области спречавања насиља и злостављања деце и ученика/ца. Осим тога, допринос невладиног сектора је и у спровођењу различитих врста истраживања у овој области и оснивањем

различитих ресурса стављеним на располагање онима који су изложени насиљу, злостављању и занемаривању.

У овом тренутку, велики број организација спроводи активности у вези са заштитом ученика/ца и развија различите ресурсе за подршку у случају изложености насиљу (Аутономни женски центар је женска невладина организација која се бави оснаживањем жена у превазилажењу трауме насиља у породици, партнерског насиља и/или сексуалног насиља кроз психолошку и правну професионалну подршку, те сензибилисањем и едукацијом професионалаца и професионалки у институцијама о насиљу над женама, женским људским правима и институционалним процедурама заштите од насиља, превенцијом свих видова насиља над женама и промоцијом женских људских права; Саветовалиште за борбу против насиља у породици пружа заштиту путем телефонских разговора, непосредних разговора са женама, уз бесплатну адвокатску и психотерапеутску помоћ, води Сигурну кућу за смештај жртава насиља, те учествује у борби против трговине људима као део Републичког тима за борбу против трговине људима; АСТРА (Анти-трафикинг акција) је невладина организација посвећена искорењивању свих облика трговине људима, а нарочито женама и децом, и ради на креирању друштва слободног од свих врста експлоатације, насиља, дискриминације, економских и социјалних неједнакости; Центар за права детета се залаже за поштовање дечијих права и за циљ има остваривање Конвенције о правима детета и остваривање права детета кроз директан рад са професионалним лицима, затим је реализовао знатан број важних пројеката с циљем да се измени законодавна пракса, да се прошири идеја о заштити права детета, истражи стање деце и стање рањивих група деце, итд.; Инцест Траума Центар – Београд је женска невладина организација која је посвећена пружању психолошке подршке деци и женама који су преживели сексуално насиље, превенцији сексуалног насиља и обучавању професионалки и професионалаца који раде на заштити деце и жена од насиља у породици и сексуалног злостављања; АТИНА је ангажована на програмима свеобухватног социјалног укључивања жртава трговине људима и других видова експлоатације, едукације и јачању капацитета професионалаца и професионалки, као и институција за креирање политика у овој области и остваривања могућих механизма добрих пракси у области социјалног укључивања; ЦЕНТАР Е8 као омладинска организација усмерена је на рад са младима у циљу развијања здравих животних стилова и унапређења менталног и репродуктивног здравља, родне равноправности кроз програме рада са младићима, превенције насиља и значаја партиципације младих у различите друштвене сфере; као и многе друге невладине организације широм Републике Србије).

Као и у претходном периоду, важно је истаћи да је добра сарадња између владиног и невладиног сектора од пресудне важности за обезбеђивање адекватне подршке свима који су изложени родно заснованом насиљу, али и за пружање снажног и доследног институционалног одговора у ситуацијама насиља.

8. Спречавање сексуалног злостављања деце

1. Појам примарне, секундарне и терцијарне превенције

Превенција сексуалног злостављања може се одвијати на 3 степена:

а) **Примарна превенција** - укључује рад на подизању свести јавности, путем медијских порука да је сексуално злостављање, као и сви облици сексуалног злостављања деце одговорност сваког од нас и друштвени проблем целокупне заједнице. Једнако је важна и едукација родитеља и деце о здравом развоју сексуалности и основним правилима сексуалног понашања.

б) **Секундарна превенција** - усмерена је на друштвене групе које су под високим ризиком, попут деце чији су се родитељи развели, чији су родитељи овисници, деце која су доживела различите стресне ситуације, која се налазе у сукобу са законом, која су изложена раним сексуалним односима... Састоји се у стварању група подршке за рањиву децу и рањиве одрасле особе, нпр. у центрима за социјални рад, домовима здравља, домовима за децу без родитељског старања, центрима за породични смештај и др.

ц) **Терцијарна превенција** - односи се на третман, и за жртве и за починиоце, како би се прекинуо круг злостављања. Изразито је важно интегрисати програме превенције у предшколске и школске установе, постојеће социјалне и здравствене службе.

2. Ефективни превентивни програми и вредносни оквир Стратегије

Појам ефективног превентивног програма

Ефективан програм спречавања сексуалног злостављања деце је ефективан када садржи учење о кључним концептима који јачају моћ и контролу на страни детета и одликује се дизајном који на разумљив начин служи учењу и евалуацији процеса и стечених знања. Програм циља појединке, односе, заједницу и друштво и развија се на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Поштује се „златно правило превенције“ које налаже да у предшколским установама, основним и средњим школама знања и вештине стичу прво запослени у овим установама, затим родитељи и старатељи и на крају деца и млади. Ово правило обезбеђује спремност одраслих да искажу пун савезнички став детету.

Ефективан програм представља учење о:

- Здравим односима и здравим изборима, укључујући учење о аутономији у одлучивању, разликама у моћи (између полова) и појму пристанка / сагласности
- Кључним концептима, као што су „твоје тело припада теби“, „реци НЕ“, о телу, о сексуалности, о личним границама, о насиљу и да је фактор ризика да се насиље догоди пол (сексуално насиље је један вид родно заснованог насиља), о веровању у своју интуицију, о добрим и лошим тајнама, о добрим и лошим додирима, да је опоравак од сексуалне трауме

могућ, да дете никад није криво и одговорно за сексуално насиље којем је изложено

- Вишеструком ризику под којим се налазе деца из друштвених маргинализованих група и бризи о специфичностима различитих егзистенција
- Изворима помоћи који су безбедни за дете и пружају поверење у исказ детета, укључујући критеријуме за избор одрасле особе од поверења којој дете може да се повери
- Вештинама како да дете одговори на различите животне ситуације које захтевају очување моћи на страни детета и контроле, односно управљање над сопственим животом
- Обелодањивању сексуалног насиља у безбедном контексту
- Безбедности у сајбер простору

Дизајн ефективног програма садржи:

- Бригу о осећањима детета
- Прилагођеност узрасту детета и контексту у којем живи
- Различите методе учења, са нагласком на активно учешће деце
- Континуитет од минимум четири школска часа током школске године
- Приступ који је разумљив родитељима и старатељима и запослени у образовању их у континуитету информишу (пре, током и након извођења програма)
- Запослени у образовању су компетентни за планирање, извођење и евалуацију програма, посебно евалуацију друштвених ставова од значаја за разумевање теме сексуалног насиља
- Запослени у образовању су благовремено информисали надлежне службе за заштиту деце о планирању, извођењу и евалуацији програма, а да би ове службе на време планирале и припремиле своје адекватно реаговање у случају обелодањивања сексуалног насиља над децом
- Запослени у образовању су компетентни да пруже интервенцију када дете обелодани да је преживело сексуално насиље
- Механизам повезивања предшколске установе и школе са службама одговорним за заштиту детета и обезбеђивање специјализоване помоћи одмах.

Ефективан програм спречавања сексуалног насиља над децом у свом фокусу има:

1. Појединке (најпре деца и млади као потенцијалне жртве, а затим одрасле особе, млади и деца за које постоји ризик да ће починити сексуално насиље или су га већ починили)
2. Односе (посматраче/ице, односе унутар вршњачке групе, родитеље)
3. Заједницу (спречавање ситуационог криминала)
4. Друштво (медијска кампања која ангажује општу и стручну јавност)

Програме који се обраћају наведеним циљним групама, неопходно је развити на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Додатно, безбедност деце у сајбер простору представља нит кроз више области матрице превенције.

Примери програма превенције насиља над децом који по структури одговарају горе наведеним критеријумима су „Школа без насиља“ дубински о теми насиља унутар вршњачке групе (УНИЦЕФ) и „Здрави избори за децу“ који свеобухватно обрађује теме рода, насиља у породици, различитости, изграђивања самопоштовања и самопоуздања (Инцест Траума Центар – Београд).

Стратегијом се посебно охрабрује дизајн, практична примена и евалуација различитих програма у циљу размене искустава.

ВРЕДНОСНИ ОКВИР СТРАТЕГИЈЕ

Стратегија је фокусирана на сексуално насиље над дететом:

1. У породици
2. У предшколској установи и школи, од стране запослене особе
3. Унутар вршњачке групе

Док се о сексуалном насиљу у друштву и од стране државе не говори јасно и отворено, не може се говорити о родној равноправности.

Вредносни оквир Стратегије одговара на потребе успостављања и реализације ефективне превенције.

Национална студија је потврдила да су елементи успешне превенције сексуалног насиља следећи:

- А) Разумевање озбиљности значаја и утицаја превентивних мера и активности
 - Активно и континуирано креирање политике од стране доносилаца одлука, која је у интересу детета које је преживело сексуално насиље
 - Воља креатора политике и доносилаца одлука за планирање, извођење и евалуацију превентивних мера и активности
 - Воља креатора политике и доносилаца одлука за финансијско улагање у превентивне мере и активности
 - Континуирано учење свих друштвених актера како се планира, изводи и евалуира превенција
 - Активно учешће запослених у образовању у мењању законодавства у интересу детета које је преживело сексуално насиље
 - Активно учешће запослених у образовању у иницирању промена за постизање правде кроз систем који је пријатељски окренут детету
 - Активно учешће запослених у образовању у области односа с медијима, учење о односима с јавношћу, као и запослени у образовању у улози едукатора/ки за медије
 - Интегрисање тематских садржаја из области сексуалног насиља у програме предшколских установа и курикулуме редовних предмета основних и средњих школа, прописаним у оквиру других докумената Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
 - Учење о различитостима, посебно о родној компоненти

- Учење о родној компоненти сексуалног насиља и да је сексуално насиље злочин из мржње
- Учење о вези мизогиније и а) окривљавања детета које је преживело сексуално насиље б) савезничког става које имају особе из окружења детета према починиоцу сексуалног насиља
- Учење о штетности насилних сексуалних радњи по дете
- Учење о ефектима окривљавања по дете, о штетности „мита о узајамности“ између починиоца и жртве,
- Учење да се сексуално насиље може догодити свакоме и у свакој породици
- Охрабривање самоорганизовања деце и родитеља, и активна асистенција овом процесу (нагласак на изграђивању савезничких ставова свих актера који су у окружењу детета које је преживело сексуално насиље)
- Континуирани рад на промени личних ставова, навика, понашања и постојећих стереотипа у сврху извођења превенције и заштите у интересу детета које је преживело сексуално насиље
- Посебан рад на промени личних ставова који изражавају декларативно заступање интереса детета које је преживело сексуално насиље
- Проучавање ставова који владају у друштву и њиховог значаја кроз системска, свеобухватна истраживања

В) Превентивне мере и активности подстичу обелодањивање и стога је неопходно:

- Ангажовање у развијању и примени механизма за рано откривање сексуалног насиља у оквиру образовног система
- Континуирани рад на подизању свести опште и стручне јавности о испуњавању законске обавезе пријављивања сумње и/или сазнања да је дете преживело сексуално насиље
- Примена Ланзарот Конвенције Савета Европе у пуној мери, посебно Поглавља II (Превентивне мере), Члан 12. којим се ставља тачка на чување „професионалне тајне“ на штету детета.
- Примена Ланзароте Конвенције Савета Европе у пуној мери у делу који се тиче законске обавезе пријављивања и процесуирања кривичних дела из области сексуалних деликата над децом
- Активно учешће запослених у образовању у постизању правде за дете кроз систем који је пријатељски окренут детету
- Усвајање поступака пријатељског заступања деце у процесуирању починилаца / починитељки сексуалног насиља над децом чиме се постиже и интерресорно повезивање у превенцији и заштити деце од сексуалног насиља.

3. Мултисекторски приступ превенцији

Да би се права детета на заштиту од сексуалног злостављања и занемаривања остварила, неопходно је успоставити ефективан и ефикасан систем у смислу спречавања сексуалног злостављања деце и истовремено омогућити брз и координисан поступак интервенције да се злостављање хитно прекине и обезбеди опоравак и безбедан каснији развој детета.

Службе из свих ресора су једнако одговорне за превенцију и заштиту деце од насиља. Свим друштвеним актерима ангажованим у овим областима је неопходно омогућити услове за рад који доприносе испуњењу циљева њиховог деловања и личну безбедност. Важно је подизање свести запослених у свим ресорима о њиховом активном учешћу у креирању и спровођењу превентивних мера, активности и програма, као и подизање свести о међуресорном повезивању. Неки од праваца повезивања могу бити у циљу заговарања законодавних промена које подстичу превенцију или указивање на праћење спровођења установљених процедура и мера (на пример, поштравање казни за извршиоце сексуалног насиља, и др.).

Повезаност превенције и заштите

Превенција и интервенција су увек повезане. Свеобухватан приступ је сложен процес који захтева успостављање добре и континуиране мултисекторске сарадње стручњакиња и стручњака из свих области које су одговорне за добробит детета у оквиру образовања и васпитања, социјалне заштите, здравства, полиције, правосуђа, невладиних организација и медија. Обзиром да превентивни програми отварају простор за обелодањивање искустава злостављања, потребно је подизање капацитета свих ресора и континуиран процес учења у циљу специјализације у овој области.

Да би се међусекторска сарадња на спречавању сексуалног злостављања деце остварила и функционисала правилно, што значи у интересу детета, неопходно је да: 1. сви учесници/е имају јасно дефинисан циљ и улогу у спречавању сексуалног злостављања деце; 2. добро познају и на позитиван начин практикују: 2.1 своју и улоге других сектора у превенцији и заштити; 2.2 професионалне обавезе и овлашћења у оквиру своје улоге у систему, основне улоге осталих учесника/ца у ланцу и постојећу регулативу, и 2.3 комуникацију и у оквиру тога начине размене информација унутар и између сектора (писани документи, повратне информације и сл.).

Досадашња пракса је показала да су основне препреке за ефикасну заштиту деце недовољно познавање професионалних обавеза / корака у процесу превенције и заштите, нејасно дефинисање улога запослених у наведеним секторима и непримењивање прописаних регулатива услед изостанка законом регулисаних санкција за непоступање у интересу детета.

У актуелном тренутку, може се сматрати да главни узрок неадекватног поступања у оквиру превенције и заштите деце од насиља, тиме и сексуалног злостављања, није више недостатак регулатива, већ изостанак њихове примене у оквиру система. Други по реду узрок је потреба за додатним подизањем свести опште јавности како би се сексуално злостављање детета као друштвени проблем препознало и адекватно реаговало, у складу са законским процедурама. У вези са оба узрока, Национална студија је показала да су корен дубоко интернализовани лични ставови на страни опште и стручне јавности, а који не прате интерес детета које је изложено сексуалном злостављању.

У циљу спречавања секундарне трауматизације која може настати неодговарајућим третманом детета и његових особа од подршке, а од стране

установа којима се обраћају за помоћ, потребно је развијати мултисекторски приступ превенцији и заштити деце од насиља, тиме и сексуалног злостављања, што значи да је на системском нивоу неопходна израда цене насиља - калкулације колико државу кошта насиље над децом / сексуално злостављање деце. У земљама ЕУ и САД, израда калкулације је прекинула предрасуду да је цена превенције висока, а показала да су финансијска средства која се од стране система и саме жртве улажу након што се злостављање детета већ догодило - забрињавајуће висока. Према Европском извештају о заштити деце од насиља, сваки уложени долар на превенцији насиља даје добит од 2 до 17 долара кроз „уштеду“ у виду одсуства потребе за ангажовањем различитих заштитних и рехабилитационих система.*

Случајеви забележеног злостављања деце и сексуалног злостављања деце у Србији су случајеви првог реда хитности. Ситуација насиља је кризна ситуација и захтева тренутно решавање са основним циљем заустављања насиља и трајно збрињавање детета на безбедан начин. Случајеви показују да на високу цену насиља посебно утичу тешкоће на страни надлежних служби у испуњавању начела хитности. Неопходно је да сви ресори, у року који је прописан законским и другим одговарајућим актима и процедурама поступања, испуне у пуној мери своја овлашћења, без чекања да то друге службе и/или други ресори учине. Посебно се указује на неопходност испуњавања законске обавезе пријављивања сумње и/или сазнања да је дете сексуално злостављано, и то на првом месту полицији, без чијег учешћа нема заустављања и трајног прекида ситуације насиља. Пракса пријављивања полицији се нарочито напомиње за запослене у предшколским установама, основним и средњим школама и ученичким домовима који су прва линија свакодневног рада са децом. У оквиру испуњавања својих овлашћења, сваки ресор је једнако одговоран за развијање и изграђивање културе комуникације и културе сарадње.

Добробит детета је приоритет сваке превентивне и интервентне мере. Због тога је важно да се коригују претходне навике у међуресорној комуникацији и сарадњи које нису пратиле најбољи интерес детета, посебно детета које је преживело сексуално злостављање.

Сваки сегмент међуресорне сарадње је предмет рада у циљу изграђивања личних ставова запослених у најбољем интересу детета. Ипак, сваки запослени је дужан и одговоран да поступа по закону, што значи да хитно примењује прописане поступке и процедуре, при чему његови или њени лични ставови не смеју да имају утицај на примену овлашћења и остваривање закона.

Утврђивање цене насиља за државу и друштво, посебно цене сексуалног злостављања деце, је превентивна мера којом се утиче на интервенцију која је економски исплатива, односно исплатива у односу на уложена средства. У домен ефикасних превентивних мера се убраја и примена чланова закона који повлаче одговарајуће санкционисање када родно засновано насиље од стране надлежних служби није третирано као случај хитности првог реда.

*http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf?ua=1 str 70;

У оквиру мултисекторског приступа превенцији, посебно се наглашава улога медија у етичком извештавању о теми сексуалног насиља које значи пуну заштиту детета, са посебним акцентом на редовном извештавању о активностима у циљу спречавања сексуалног насиља (нпр. кампање подизања свести, учешће наставница, родитеља и деце), као и извештавању у континуитету, а не *ad hoc* и сензационалистички, уз одавање личних података жртве и других актера случаја. Важно је подизање свести медијских кућа и њихових запослених да је минимум једнако важна вест која утиче да се спречи насиље над децом у односу на вест кад се насиље над дететом већ догодило. Улога медија се препознаје, између осталог, и кроз њихово извештавања о досуђеним казнама за починиоце и мерама предвиђеним *Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (у јавности познат као “Маријин закон”)*, донетим 2013. год.

Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања даје модел мултисекторске сарадње кроз формулисање улоге свих актера у процесу заштите као и кораке у оквиру овог процеса.

Посебним протоколима уређени су интерни поступци унутар система и унутар установа, као што су предшколске установе и школе, центри за социјални рад, полиција, правосудје и здравствене установе, као и поступци у односу на остале учеснике/це у процесу.

У ресору образовања, Правилником донетим 2010. год., Посебни протокол је подигнут на ниво правно обавезујућег акта – прописа.

4. Приоритетни задаци

У складу са актуелним стањем у овој области у Републици Србији, издвајају се следећи приоритети у спречавању сексуалног злостављања деце:

- Подизање нивоа свести грађанки и грађана о распрострањености сексуалног злостављања деце и његовим карактеристикама, нултој толеранцији на различите облике насиља над децом и посебно на сексуално злостављање деце;
- Усвајање свеобухватних стратегија, системских механизма и инструмената за превенцију и реаговање у случајевима сексуалног злостављања деце;
- Јачање компетенција запослених у образовању у области превенције и заштите деце и ученика/ца од насиља и дискриминације
- Пуна примена Препорука прве Националне студије студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији, као инструмената за спречавање сексуалног злостављања деце:

1. Интегрисање тематских садржаја из области превенције као и препознавања сексуалног насиља и заштите деце која су преживела сексуално насиље, у програме предшколског васпитања и образовања и

редовне наставне програме националног курикулума школских установа, као и редовних релевантних уџбеника и других материјала који се користе у образовно-васпитном систему.

2. Извођење свеобухватне Студије о ставовима према сексуалном злостављању деце, ради стицања репрезентативне слике на националном нивоу, а у циљу промене навика, понашања и постојећих друштвених стереотипа.

- На системском нивоу, утврђивање цене насиља за државу и друштво, посебно цене сексуалног злостављања деце, као превентивна мера којом се утиче на интервенцију која је економски исплатива, односно исплатива у односу на уложена средства.

- Организовање будућих истраживања у области сексуалног злостављања деце која укључују особље васпитно-образовних установа, родитеље и децу/ученике/це

- Развијање информационог система за прикупљање података о насиљу над децом, посебно о сексуалном злостављању деце, и развијање процедура општег и међусекторског повезивања у превенцији и извештавању о стању;

- Даље развијање законодавства у овој области, механизма за његово спровођење и мониторинг, дефинисање и усвајање релевантних инструмената за превенцију и заштиту права детета;

- Развијање водича / приручника за превенцију сексуалног злостављања деце у различитим секторима како би се обезбедила ефикасна међусекторска сарадња;

Циљеви Стратегије за спречавање сексуалног злостављања деце

1. Општи и специфични циљеви

Општи циљ: Побољшање правне регулативе и увођење образовно-васпитних програма и мера за спречавање сексуалног насиља над децом и младима од стране одраслих особа и сексуалног насиља међу вршњацима.

Специфични циљеви:

Специфични циљ 1: Унапређивање законских оквира и институционалних правила и процедура који регулишу бригу о деци, заштиту права деце и однос различитих образовних институција и професија према деци.

Мере за остварење специфичног циља 1:

- 1.1 Успостављање Кодекса понашања запослених у образовању осетљив за тему сексуалног злостављања деце
- 1.2 Увођење обавезне процедуре провере кандидата при запошљавању у образовно-васпитним установама у вези са ризиком за вршење сексуалног насиља
- 1.3 Израда Посебног упутства за образовно-васпитне установе о поступању различитих актера у случају сумње и/или сазнања о сексуалном злостављању деце у породици и ван ње
- 1.4 Унапређења политика и регулаторних оквира који треба да осигурају да превенција и заштита деце од злоупотребе путем интернета буду адекватно заступљени у стратешким документима (стратегије), секторском законодавству (заштита деце, образовање, здравство, правосуђе, полиција, медији) и механизмима за њихово спровођење (општи и посебни протоколи).

Специфични циљ 2: Унапређивање знања, вештина и ставова кључних актера образовања и васпитања – а првенствено запослених у васпитно-образовним установама, родитеља и деце / ученика и ученица – о родним улогама, сексуалном насиљу, различитостима и дискриминацији.

Мере за остварење специфичног циља 2:

- 2.1 Континуирано учење за све запослене, а посебно васпитаче/ице и наставнике/це, о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.2 Континуирано учење за све родитеље и старатеље/ке о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.3 Континуирано учење за сву децу и ученике/це о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.4 Континуирано учење за локалне и националне медије о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.5 Унапређења капацитета за борбу против занемаривања, насиља, злостављања и злоупотребе деце путем интернета, са посебним фокусом на заштити деце од дигиталног сексуалног насиља, спровођење активности информисања и подизања свести о могућностима и ризицима које доноси присуство деце на интернету.

Специфични циљ 3: Унапређивање превентивних образовних програма и мера (акредитоване обуке за васпитаче/ице и наставнике/це, програми радионица са родитељима и ученицима/ама и др.), као и компетенција васпитно-образовних установа да их примењују, прате и унапређују њихову примену.

Мере за остварење специфичног циља 3:

- 3.1 У ПУ, ОШ и СШ, у оквиру Тима за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања, формирање и оспособљавање трочлане

јединице посебно задужене за спречавање сексуалног злостављања деце коју чине особе од поверења за децу и младе

3.2 У ПУ, ОШ и СШ, усвајање Посебног упутства о поступању у случају сумње и/или сазнања о сексуалном злостављању над дететом / учеником/цом у породици и ван ње

3.3 Акредитовање најмање два обавезна програма основног нивоа за запослене у ПУ, ОШ и СШ о спречавању сексуалног злостављања над дететом / учеником/цом у породици и ван ње

3.4 Осмишљавање образовног пакета радионица за родитеље и старатеље/ке о спречавању сексуалног злостављања над дететом / учеником/цом у породици и ван ње

3.5 Осмишљавање образовног пакета радионица за ученике/це укључених у 11 редовних предмета у складу са Приручником за примену Посебног протокола Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Осмишљавање образовног пакета који би био саставни део редовних активности у предшколској установи. Оспособљавање најмање 20 одабраних чланица/чланова Тимова за вођење обавезних програма основног нивоа за запослене у ПУ, ОШ и СШ (Тренинг тренера и тренерица за вођење обавезних програма)

3.6 Осмишљавање образовног пакета радионица за ученике/це, родитеље и старатеље/ке о могућностима и опасностима на интернету и о томе како да пријави дигитално насиље, са посебним фокусом на сексуално насиље; израда стручно-методолошког упутства.

Специфични циљ 4: Унапређивање знања и вештина запослених у образовању, родитеља и деце / ученика и ученица о спречавању сексуалног злостављања деце (како би умели да креирају безбедан амбијент од ризика за сексуално злостављање, препознају намере и ризике и адекватно реагују)

Мере за остварење специфичног циља 4:

4.1 Оспособљавање одељенских старешина, предметних наставника/ца и стручних сарадника/ца кроз обавезне акредитоване програме основног нивоа за запослене у образовању

4.2 Информисање родитеља / старатеља о теми сексуалног злостављања деце у породици и начинима реаговања минимум једном годишње (радионицу води разредни старешина и/или стручни сарадник/ца)

4.3 Информисање деце и ученика/ца током сваког полугодишта о теми сексуалног злостављања деце у породици и начинима реаговања (радионицу води разредни старешина и/или стручни сарадник/ца)

4.4 Информисање ученика/ца у оквиру сваког од прописаних 11 редовних предмета у складу са Приручником за примену Посебног протокола Министарства просвете, науке и технолошког развоја, током сваког полугодишта о теми сексуалног злостављања деце у породици

4.5 Оспособљавање одељенских старешина, предметних наставника/ца и стручних сарадника/ца кроз обавезне акредитоване програме основног нивоа за запослене у образовању о могућностима и опасностима на интернету и о томе како да пријави дигитално насиље, са посебним фокусом на сексуално насиље.

Специфични циљ 5: Унапређивање спречавања сексуалног насиља међу вршњацима и сексуалног насиља над децом и младима од стране одрасле особе кроз вршњачко учење и мобилизацију младих у локалној заједници.

Мере за остварење специфичног циља 5:

5.1 У ОШ и СШ, формирање и едуковање Ученичког парламента и/или Вршњачког тима против сексуалног насиља од стране едуковане одрасле особе која је члан/ица Тима за заштиту

5.2 У оквиру одељенских и школских правила додати и правила која регулишу вршњачке односе у области сексуалности (процес реализује Ученички парламент и/или Вршњачки тим против сексуалног насиља)

5.3 Информисање свих ученика/ца Школе о теми сексуалног насиља међу вршњацима (реализује Ученички парламент и/или Вршњачки тим против сексуалног насиља)

5.4 Реализовање најмање две акције годишње у циљу спречавања сексуалног насиља међу вршњацима и сексуалног насиља над децом и младима од стране одрасле особе (реализује Ученички парламент и/или Вршњачки тим против сексуалног насиља)

5.5 Информисање свих ученика/ца школе о теми дигиталног насиља међу вршњацима путем промоције сервиса за пријаву и подршку ове врсте насиља.

2. Праћење и евалуација реализације циљева

За праћење достигнућа у реализацији постављених циљева Стратегије, препоручује се да се прате на националном нивоу, у годишњим интервалима, **најмање следећи показатељи**, односно подаци о деци разврстани према узрасту и полу, као и други подаци који поспешују спречавање насиља над децом, **са нагласком на сексуално злостављање деце**:

- Број забележених случајева насиља над децом, према врстама насиља, полу и узрасту детета;
- Број деце евидентиране као жртве насиља (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) према месту где се насиље догађа (кућа, школа и друго) и према учиниоцима насиља (одрасли, вршњаци) и полу учиниоца;
- Број забележених случајева злостављања и занемаривања деце (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) који су резултирали судским одлукама или другим мерама;
- Број деце жртава злостављања и занемаривања (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) која су добила помоћ, односно саветовање у току опоравка и ко је пружио услугу;
- Број деце жртава сексуалног злостављања, сексуалне експлоатације, проституције, порнографије и трговине људима;
- Број деце жртава сексуалног злостављања, сексуалне експлоатације (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) која су у процесу опоравка добила помоћ и саветовање и ко је пружио услугу;

- Број деце која су искоришћена као дечија радна снага;
- Број деце која живе на улици - "деца улице";
- Број пријављених кривичних дела извршених од стране особа млађих од 18 година;
- Број особа млађих од 18 година које су пријављене због извршења кривичних дела;
- Број изречених мера надзора над вршењем родитељског права;
- Број родитеља делимично и потпуно лишених родитељског права;
- Број спроведених поступака за породичноправну заштиту деце од насиља у породици;
- Број процесуираних кривичних дела извршених против деце, са нагласком на кривична дела из области сексуалних деликата;
- Број злостављане и занемарене деце којој је постављен колизијски старатељ, односно привремени заступник.

Треба, такође, обезбедити и пратити на годишњем нивоу податке о функционисању механизма за превенцију и заштиту деце од насиља који су предвиђени Стратегијом.

Значајан показатељ који треба пратити на годишњем нивоу јесу и финансијска средства која се издвајају за превенцију и заштиту деце из буџета, како на националном тако и на локалним нивоима, са нагласком на превенцију и заштиту деце која су преживела сексуално насиље.

Неопходно је спроводити периодичну евалуацију постигнутих резултата у реализацији циљева Стратегије, а свакако прву свеобухватну после две године, и на основу тога вршити даље усклађивање мера и активности са постављеним циљевима Стратегије. Финална евалуација ће се вршити на крају периода који је предвиђен за спровођење Стратегије (2020. год).

9. Одговорне установе и организације

Одговорност државе за примену Стратегије и предузимање свих потребних мера произлази из обавеза преузетих ратификовањем Конвенције о правима детета Уједињених нација и других међународних и домаћих докумената.

С обзиром на то да се превенција и заштита деце од насиља може успешно спроводити само у партнерству свих сектора друштва - државних институција, међународних и домаћих невладиних удружења, органа локалне самоуправе, научних институција, јавних гласила и средстава јавног информисања - неопходно је да се у процес спровођења Стратегије укључе и подрже га сви релевантни сектори. Координативну функцију у том процесу треба да има Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

10. Извори финансирања и трошкови реализације Стратегије

Средства за реализацију мера и активности предвиђених Стратегијом обезбедиће се из буџета Републике Србије. Такође ће се стимулисати издвајање средстава из буџета јединица локалне самоуправе, од донатора и међународних партнера, укључујући и приватни сектор. За координативну функцију Савета за права детета Владе, средства ће се обезбедити из буџета Републике Србије. Поступаће се у складу са *Општим коментаром Комитета за права детета бр. 13*.

11. Израда Акционог плана Стратегије

Будуће активности на разради документа Стратегије укључиће израду Акционог плана који дефинише конкретне мере, активности, носиоце активности, рокове за реализацију активности и потребна средстава. Спровођењем Акционог плана реализоваће се циљеви постављени овим документом.

КРАЈ ДОКУМЕНТА НАЦРТА